

Türkiye’de Sosyal Hizmetler, Neo-Liberal Politikalar ve Etik İkilemler

Social Services, Neoliberal Policies, and Ethical Dilemmas in Turkey

Pınar Akkuş¹

Öz

Bu çalışma, sosyal hizmetler alanındaki mesleki etik ilke ve sorumlulukların Türkiye’de hayata geçirilmesini güçleştiren etmenleri irdelemek ve sosyal hizmet profesyonellerinin etik uygulamadaki kilit konumunu görünür kılmak amacı ile kaleme alınmıştır. Türkiye’de sosyal hizmet alanında karşılaşılan etik ikilemlerde karar verme sürecini etkileyen etmenleri tartışırken “nasıl bir sosyal politika anlayışıyla hareket edildiği”ni irdelemek son derece önemlidir. Bu nedenle çalışmada, etik uygulama yapmanın önünde engel oluşturan etmenler, sosyal hizmetin hayata geçtiği politik bağlam üzerine yapılan teorik tartışmalarla ve eleştirel bir perspektifle ele alınmaya çalışılmıştır. Öncelikle sosyal refah devletinin ve sosyal politikaların Dünyada ve Türkiye’de geçirdiği dönüşüm tarihsel açıdan ele alınmış, ardından sosyal hizmet profesyonellerinin etik karar verme süreçlerini şekillendiren neo-liberal politikaların, sosyal hizmetler alanı üzerindeki olumsuz etkilerine dikkat çekilmeye çalışılmıştır. Sonuç olarak etik/iyi uygulama yapabilmek ve insan onuruna yakışır şekilde sosyal hizmet sunabilmek için sosyal hizmet profesyonellerinin politik düzlemde mücadele yürütmesi ve sosyal hizmetlerin makro düzeyde ele alınması gerektiği vurgulanmıştır.

Anahtar Kelimeler

Neo-liberal politikalar, sosyal hizmetler, sosyal çalışma, sosyal politika, etik uygulama

Abstract

This study investigates the factors that impede social workers from offering optimal social service in Turkey, specifically in terms of implementing the principles of occupational ethics and fulfilling their occupational responsibilities. It also aims to discuss the integral role of social service professionals in ethical practice. To understand the factors affecting the decision-making processes involved in resolving ethical dilemmas in the field of social services in Turkey, it is necessary to thoroughly investigate the approach being applied to formulating social policies. Therefore, by means of a theoretical discussion of the political context pertaining to the provision of social services, this study presents a critical analysis of the factors impeding the application of ethical practices.. First, the study traces the evolution of the social welfare state and

1 Sorumlu Yazar: Pınar Akkuş (Dr. Öğr. Üyesi), İstanbul Arel Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, İstanbul, Türkiye. E-posta: pinarakkus@arel.edu.tr ORCID: 0000-0001-8216-3273

Atf: Akkuş, P. (2021). Türkiye’de Sosyal Hizmetler, Neo-Liberal Politikalar ve Etik İkilemler. *Journal of Social Policy Conferences*, 81, 451-484. <https://doi.org/10.26650/jspc.2021.81.836634>

social policies, specifically in Turkey as well as from a general global perspective. Following this investigation, the study evaluates the negative impacts of neoliberal policies shaping the ethical decision-making processes of social service professionals. Finally, we propose that to work ethically, incorporate healthy practices, and provide social services in a manner that fosters human dignity, it is essential for social service professionals to lobby at a political level. For this reason, social service needs to be considered at the macro level.

Keywords

Neoliberal policies, social services, social work, social policy, ethical practice

Extended Summary

Ethics is among the most debated and challenging aspects in the field of social service. Studies conducted at the national and international levels highlight the concerns of social service professionals and students regarding their inability to implement ethical principles and values while engaging in social work. In Turkey, the political context is among the leading factors impeding decision-making with regard to social service and contributing to ethical dilemmas. Thus, it is necessary to thoroughly investigate the approach being applied to formulating social policies.

Zastrow (2013: 44–48) identifies two conflicting political standpoints—namely, the residual and institutional perspectives—on the role of social welfare in society. He further mentions a third approach, i.e., the developmental perspective, which synthesizes the residual and institutional perspectives. The residual perspective, advocated by conservatives in favor of “charity for those in need,” holds that social services and financial support should not be provided until all the resources at the disposal of the individual and his/her family have been exhausted. It also suggests that this type of aid should be withdrawn as soon as the individual and the family are able to support themselves again. In contrast, the institutional perspective, which is typically advocated by individuals of left-liberal and social democrat political inclinations, defines social welfare programs as prestigious legal functions of modern societies. The developmental perspective proposed by Zastrow (2013: 48–49) synthesizes these opposing viewpoints held by the left and right wings and advocates the implementation of social interventions, termed as “planned social change processes,” that positively influence economic development.

A review of western history indicates that the residual perspective was prevalent until the 1930s, whereas the institutional perspective gained popularity following the Great Depression. The US Marshall Plan (1947), which played a significant role in alleviating the chaos that prevailed in Europe after World War II, appears to exhibit the developmental perspective. The period characterized by the establishment of the European social state, which began at the end of World War II and lasted until the 1980s, has been referred to as the Golden Age of the welfare state. The social policies adopted in this period improved individual welfare and facilitated the implementation of the institutional perspective. However, the neoliberal policies adopted by the states

after the Golden Age spurred significant inequality and put social service professionals in a dilemma. The general ethical principles as well as the literature state clearly that social workers must govern the interests of disadvantaged groups, endeavoring to fight poverty, inequality, and discrimination and challenging the neoliberal capitalist system. Professionals under the pressure of neoliberal policies typically ignore inequalities just to maintain their positions; alternatively, they may attempt to increase their incomes by working with more than one organization on short-term contracts. In general, social work professionals are torn between protecting their own interests and fulfilling the ethical responsibilities they have toward their occupation and the people who they serve.

A review of Turkey's history reveals that the country, through its Development Plans, had begun adopting the developmental perspective in 1960s. However, it failed in implementing this perspective and, therefore, switched to the residual perspective in the 1990s, when privatization and neoliberal policies were widespread. The challenging work environment in the social service domain in Turkey; low wages for social workers in as a result of the current employment policies; and organizational problems relating to workers' rights are the obstacles that hinder professionals in the social service sector from providing optimal services to disadvantaged groups.

There are two main factors that may pave the way for improvements in ethical practices in the field of social service. The first factor is the implementation of an institutional approach, and the second pertains to being provided with the assurance that social service professionals can fulfill their responsibilities and intervene against unethical practices, most of which can be attributable to residual approaches. Accordingly, professionals must lobby at a political level to be able to work ethically, apply effective social work practices, and offer social service in a manner that fosters human dignity. For this reason, social service must be considered at the macro level.

Türkiye’de Sosyal Hizmetler, Neo-Liberal Politikalar ve Etik İkilemler Üzerine Bir Tartışma

Sosyal hizmetler alanında ‘iyi uygulama’ ancak mesleki bilgi ve becerinin, alana özgü değerler ve etik ilkeler çerçevesinde pratiğe geçirilmesiyle mümkün olabilir. Etik konusu ise sosyal hizmetler alanının oldukça tartışmalı ve zor konuları arasındadır. Bu alanda çalışan profesyoneller¹ pek çok etik ikilemle başa çıkmak zorundadırlar. Sadık kalmaları gereken pek çok şey vardır. Öncelikle yasalara sadık kalmalıdırlar. Toplumla, hizmet verdikleri dezavantajlı gruplara, mesleklerine, meslektaşlarına, yöneticilerine, kariyerlerine en nihayetinde kendilerine sadık kalma sorumlulukları vardır. Bazen bunların çatıştığı durumlar olur. Hiç şüphesiz bu çatışmalar insanla yakın temas içerisinde olan diğer meslek dallarında da söz konusudur. Bazen bir meslektaşına sadık olmak adına topluma –sosyal hizmet özelinde dezavantajlı gruplara- karşı sadakate ihanet edildiği olur. Bazen yöneticiden gelen bir emir meslektaşına olan sadakate çelişir.² Reamer (1983: 31-33), sosyal çalışma uygulamasında karşılaşılan etik ikilemlerin üç temel kategoride ele alınabileceğini ifade etmektedir: Hizmet alanlarla ilişkide karşılaşılan etik ikilemler, sosyal refah politikaları ve programlarından kaynaklı etik ikilemler ve profesyoneller arası ilişkilerdeki etik ikilemler. Birinci kategoride profesyonellerin, hizmet alanların

1 Sosyal hizmet alanında çalışan profesyoneller terimi sosyal çalışmacılar, sosyologlar, psikologlar, çocuk gelişimciler, öğretmenler vb. meslek gruplarını kapsayacak şekilde kullanılmıştır. Bu terminoloji kullanımının ardındaki kavramsal çerçeveden bahsetmek faydalı olabilir. Kavramsal çerçeve Tomanbay’ın (2012; 2016) bilimde ve meslekte doğru terminoloji kullanımına dikkat çeken çalışmalarına dayanmaktadır. Bu çalışmalarda vurgulandığı üzere İngilizce “social work” ya da Almanca “sozialarbeit”ın Türkçe’de tam karşılığı sosyal çalışmadır ve bu terim mesleğin adına karşılık gelmektedir. Mesleği yürütenler ise İngilizce’de “social worker” Almanca’da “sozialarbeiter” şeklinde adlandırılır. Türkçe karşılığı sosyal çalışmacıdır. Yine İngilizce “social service” ve Almanca “sozialer dienst”in Türkçe’deki karşılığı “sosyal hizmet”tir. Sosyal hizmet ise çalışma alanının adıdır (Tomanbay, 2012: 107 ve Tomanbay, 2016: 21). Sosyal hizmet alanında farklı disiplinlerden gelen profesyonellerin yanı sıra gönüllüler de çalışma yürütebilmektedir. Dolayısıyla sosyal hizmet, multi-disipliner ve inter-disipliner bir çalışma alanıdır. Çok disiplinli bu çalışma alanındaki meslekler faaliyet gösterdikleri konuya göre çeşitlendirilebilir. Sosyal hizmet alanında her mesleğin kendi meslek tanımını çerçevesinde, kendi disiplininin bilgi birikimini yansıtabileceği şekilde iş yapması gerektiği konusu ise önemli bir tartışma noktasıdır. (Bu konuyla ilgili tartışma yazının ilerleyen bölümlerinde ele alınmaktadır.)

Psikologlar, sosyologlar, eğitimciler vd. meslek elemanları kendi etik kodlarına sahip olmakla birlikte ortak çalışma yürütülen sosyal hizmet alanını en derinlikli şekilde tanımlayan kodların sosyal çalışma mesleğine ait olduğu ifade edilebilir. Dolayısıyla her mesleğin etik kodları ayrı olmakla birlikte sosyal çalışma mesleğinin etik kodlarının bu alanda müracaatçı yararına ortak hareket etmeyi sağlayan bir çatı sunduğu söylenebilir. Her meslek grubunun kendi etik kodlarını takip ederken diğer meslek gruplarının etik kodlarına duyarlı olmasının alandaki hizmet kalitesini artıracak olduğu düşünülmektedir. Sonuç olarak sosyal hizmet/ler alanında pek çok disiplinin işbirliği içerisinde çalışması nedeniyle bu yazı kapsamında özelden sosyal çalışmacıların genelde ise tüm sosyal hizmet profesyonellerinin neo-liberal politikalarından nasıl etkilendiği ele alınmaya çalışılmaktadır.

2 Bu paragraf, Lagercrantz, D. (2015) *Örümcek Ağındaki Kız*, Pegasus Yay. İstanbul, s. 328., edebiyat eserinden uyarlanarak kaleme alınmıştır.

yararına karar vermeye çalışırken yasaların, kuralların ve kurum politikalarının zorlayıcılığı karşısında güçlük yaşayabildiğine değinilmektedir. Yasa ve kurallara uymakla bireyin otonomisine saygı, gizlilik ve özel hayatın korunması, adalet, kendi kaderini tayin gibi sosyal hizmet alanının en temel etik ilkeleri arasında çelişkiye düşülebilmektedir. İkinci kategoride sosyal refah politikalarının ve buna bağlı olan programların tasarlanma biçiminin, bu alanda çalışanların karşısına özellikle kıt olan kaynakların dağıtımını konusunda etik ikilemler çıkardığı belirtilmektedir. Çünkü kıt olan kaynakları dağıtma işini yapan profesyoneller hizmetten yararlanacakları belirlerken bazı ölçütlere uymak durumundadırlar. Üçüncü kategorideki profesyoneller arası ilişkide karşılaşılan etik ikilemler ise mesleki açıdan yetersiz olanların ve etik dışı uygulama yapanların raporlanması ya da kamuoyuna duyurulmasıyla ilgilidir.

Reamer'in kategorizasyonu üzerinden ilerleyerek örneklendirmek gerekirse; profesyonelleri hukuka uygun davranmakla mesleki müdahale yapmak arasında ikilemde bırakan örnek olayların Türkiye'deki literatürde de ele alındığı görülmektedir. Çalışmalar, özellikle çocuk yaşta gebelik/doğum, cinsel istismar ve kadına yönelik şiddet gibi olaylarda mağdurların bildirimde bulunmayı reddetme eğilimi gösterdiğini ortaya koymaktadır. Hizmet alanlar aktardıkları konuların sır olarak saklanması talep edebilmekte, bu durum yasal olarak bildirim yükümlülüğü bulunan profesyonelin ikilemde kalmasına yol açabilmektedir. Bu tarz durumlarda bildirim yapmak, sorunu yaşayan kişiye erişimi neredeyse imkânsız kılabilir (Sert, 2012:67-74; Kitiş ve Şanlıoğlu Bilgici, 2007:9-11). Hizmet alanları/başvurucuları korumaya karşılık suçluları yakalamak amacıyla gizliliğin ve özel hayatın mahremiyetinin ihlal edildiği durumlarda etik ilkelere uygun davranılmadığı için bu kişiler ile sosyal hizmet profesyonelleri arasında güven ilişkisinin kurulamadığı da belirtilmektedir (Acar, İçağasıoğlu Çoban ve Polat, 2017: 49-50; Akkuş, 2014: 173-174, 214).

İkinci kategoride ele alınan, kıt kaynakların dağıtımında kişilerin hak etme ölçütlerini yerine getirip getirmediğini değerlendirme ile temel etik ilkeler olan insan haklarının korunması ve insan onuruna saygı duyulması arasında kalan profesyonellerle Türkiye'de de karşılaşılmaktadır. Bu konuda Çağlar Chesley'nin (2020: 155-156) Yabancılarla Yönelik Sosyal Uyum Yardımı (SUY) üzerinden yaptığı değerlendirme örnek gösterilebilir. SUY için uygunluk kriterleri; "yalnız kadın olmak, en az 1 çocuklu yalnız ebeveyn olmak, 60 yaş ve üzeri olmak, en az 3 çocuklu bir aile olmak, en az bir bireyi engelli aile

olmak, çok sayıda bakmakla yükümlü bireyi olan (çocuk, yaşlı, engelli) aile olmak” şeklinde tanımlanmıştır. Çağlar Chesley (2020: 155-156), geniş aile yapısına sahip, en az üç çocuklu ailelerin bu yardımdan yararlanabilirken üçten daha az çocuk sahibi olan ailelerin yararlanamadığı konusundaki sıkıntıyı aktarmaktadır. Hak etme ölçütlerini karşılamadığı için kapsam dışında kalmanın çocuk yaşta evlilikleri ve en az üç çocuk sahibi olma konusundaki isteği arttırdığına değinmektedir.

Türkiye’de sosyal hizmet alanındaki etik ihlalleri kapsamlı bir şekilde değerlendiren Etik Araştırma Raporu, siyasî irade ile buldukları makamlara gelen yöneticilerin, yerlerini korumak adına profesyonellerden etik dışı uygulamalar yapmasını beklediğini; bu şekilde davranmayanların güçlüklerle karşı karşıya kaldıklarını ifade etmektedir. Rapor, politik baskı nedeniyle kendisine, kuruma ya da kurum yöneticilerine gelecek zararı en aza indirme yolunu seçen profesyonellerin risk almaktan çekinerek hizmet alanlara bağlılık değerini çığnediğini göstermektedir (Acar ve ark., 2017: 33-36). Reamer’in kategorizasyonunda üçüncü gruba örnek oluşturabilecek bu tip davranışları etik dışı davranışların raporlanmasında çekinceli kalınması izlemektedir.

Örnekleri çoğaltmak mümkün olmakla birlikte sosyal çalışma mesleğinin etik kodlarının ortaya çıkış sürecine bakılacak olursa 20. yüzyılın başında Mary Richmond’un (1917) mesleğin etik kurallarını ilk kez formüle etme girişimi dikkati çekecektir. Ardından 1947’de Amerikan Sosyal Çalışmacılar Derneği (American Association of Social Workers) mesleğin etik standartlarını oluşturmuştur. Etik standartların ilk versiyonu ise 1960’da yayımlanmıştır (Reamer, 1998: 489, 492). Uluslararası Sosyal Çalışmacılar Federasyonu (IFSW) ve Uluslararası Sosyal Çalışma Okulları Birliği (IASSW) Genel Kurulları aracılığıyla bu etik kodların global düzeyde tanındığı görülmektedir (IASSW&IFSW, 2004 den aktaran Sewpaul & Henrickson, 2019: 1469-70). Sürekli güncellenen bu kodlarla ilgili tartışmalar sürmekle birlikte³ dünya çapında en çok kabul gören standartlar olma özelliğini sürdürmektedir. Türkiye’de de Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Genel Merkezi’nin 1997 yılındaki 4. Olağan Genel Kurulu’nda Uluslararası Sosyal Çalışma Federasyonunun Etik İlke ve Kuralları kabul edilmiş ve dernek bünyesinde

3 Etik kodların revize edilmesi sırasında yaşanan güncel tartışmalar için bkz. Sewpaul, V., & Henrickson, M. (2019). The (r)evolution and decolonization of social work ethics: The Global Social Work Statement of Ethical Principles. *International Social Work*, 62(6), 1469-1481 .

oluşturulan komisyon tarafından bu kurallara 2001 yılında son hali⁴ verilmiştir (SHUDER, 2004'den aktaran Zubaroğlu-Yanardağ, 2020: 1205). Amerika ile birlikte Kanada, İngiltere ve Avusturalya gibi sosyal hizmetin etik kodlarını oluşturma noktasında öncülük eden diğer ülkelerin meslek örgütlerinin oluşturdukları etik rehberler incelendiğinde, içeriğindeki bazı farklılıklara rağmen, tüm rehberlerin temel etik değerlerin açıklanması ortak amacını taşıdıkları görülmektedir (Pak vd., 2017: 147). Genel anlamda sosyal çalışmacılardan insan onuruna saygı çerçevesinde insan haklarını, sosyal adaleti ve eşitliği geliştirmeleri; müracaatçının kendi kaderini tayin, katılım, gizlilik ve mahremiyet haklarına saygı duymaları, müdahalelerinde insan yaşamını biyolojik, psikolojik, sosyal, kültürel ve manevi boyutlarıyla bir bütün olarak ele almaları; sosyal çalışma pratiğinde, eğitiminde ve araştırmasında teknolojiyi ve sosyal medyayı kullanırken etik kurallara uymaları ve mesleki yeterliliklerini sürekli geliştirmeleri beklenmektedir (IFSW, 2018). Bu ilkeler bağlamında bir yandan bireylerin iyilik halini negatif yönde etkileyen sorunları çözmek diğer yandan sosyal adaleti sağlamak ve sosyal refahı artırmak için çalışma yapılması beklendiği görülmektedir.

Sosyal çalışma eğitimi alan öğrencilerin ve sosyal hizmet alanındaki profesyonellerin, uluslararası standartlar göz önünde bulundurularak hazırlanmış bu etik ilke ve sorumlulukları pratikte yerine getirememesi endişelerinin önemli bir sorun olduğu söylenebilir. “Bürokrasinin talepleriyle baş ederken ve modern çalışma yaşamının katı gerçekleriyle dideşirken” (Thompson, 2013: 13) etik davranmanın güçlüğü bir sorun olarak ortada durmaktadır. Bu konunun yalnızca Türkiye’de değil, uluslararası arenada da tartışıldığı belirtilmelidir (Silavwe, 1995; Noble ve Briskman, 1998: 12; Yip, 2004; Rossiter, Prilleltensky ve Walsh-Bowers, 2000 aktaran Banks, 2008: 1241; Wulfekühler ve Rhodes, 2018: 331; Sewpaul ve Henrickson, 2019). Teoride etik konusuna çokça vurgu yapan sosyal çalışma mesleğinin, uygulamada etik ile zayıf bir şekilde ilişkilmesi oldukça düşündürücüdür. Sosyal çalışma mesleğini kuram ve uygulama boyutunda ele aldığı eserinde Thompson (2013: 156) kişinin bağlı bulunduğunu iddia ettiği bir değeri uygulamaya koymamasının mümkün olduğunu ifade etmekte ve bunları ‘fikir olarak benimsenen değerler’ olarak adlandırmaktadır. Noble ve Briskman (1998: 9), sosyal çalışma mesleğindeki teorik ve ideolojik gelişmelerin önemine işaret etmekte ancak mesleğin etik ve ahlaki temelini

4 Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Sosyal Hizmet Mesleğinin Etik İlkeleri ve Sorumlulukları için bkz. <http://shuder.org/Sayfa/etik-ilkeler1787>

keşfinin en iyi ihtimalle minimumda kaldığını, en kötü haliyle de görüntüyü kurtarmaya yönelik (tokenist) olduğunu ileri sürmektedir. Singer (2015: 20) ise pratikte işe yaramayan bir etik yargının teorik açıdan kusurlu olduğunu çünkü etik yargıların bütün amacının pratiğe yol göstermek olduğunu ifade eder. Bugün etiğin durduğu noktayı eleştirenler, bozulmuş dini bir öğreti şeklinde tanımlayanlar (Badiou, 2013: 37), uygulanması mümkün olmayan bir ideal olarak görenler bulunmakla birlikte etik ilkelere ve değerlere her zamankinden daha fazla tutunmanın gerekli olduğu düşünülmektedir. Ancak, sosyal hizmet alanında çalışan profesyonelin etik karar ver(e)bilmesi basit bir onu ya da şunu tercih etme meselesi olarak tanımlanamamaktadır. Bu kararın arkasında geniş olduğu kadar karmaşık bir felsefi, politik, hukuki ve kültürel bağlam yer almaktadır. Birey olarak profesyonelin verdiği kararın etik ya da etik dışı olması bu bağlamlarla girdiği ilişkide saklıdır. Bu bağlamlar birbirleriyle iç içe geçmekte, birbirlerini kapsamakta, etkilemekte ve bu şekilde sosyal hizmetin çalışma alanını şekillendirmektedir. Bir bağlamı diğerinden bağımsız düşünmenin imkânı olmadığını belirtmek önemlidir. Bu çalışmada, Türkiye’de sosyal hizmet alanında tanımlanmış etik kodların pratiğe geçirilmesinde yaşanan sorunlar politik bağlam odağı alınarak yapılacak teorik tartışmalarla ve eleştirel bir bakış açısıyla ele alınmaya çalışılmıştır. Felsefi, hukuki ve kültürel bağlamlar ayrı başlıklar altında detaylı incelenmeyi hak etmekle birlikte bu yazıda temel olarak sosyal hizmet profesyonellerinin karar verme süreçlerini şekillendiren tarihsel/siyasal arka plana dair bir değerlendirmeye yer verilmektedir.

Politik Bir Mesele: Kimin Tarafındasınız?

Türkiye’de güç bir koşul altında -etik ikilemde kalman durumlarda- etik karar verme sürecini etkileyen faktörler arasında ilk sırada politika bağlamının geldiği ifade edilebilir. Bu noktada sosyal hizmet ve etik uygulama konusundaki asıl problemin ‘iyi’ nin ne olduğunu tanımlamaktan öte ‘iyi’yi eylemek, daha uygun bir ifadeyle eyleyebilmek, şeklinde formüle edilmesi uygun olacaktır. Banks (2008: 13) birey olarak profesyonellerin etik yargılama ve karar verme süreçlerinin, içinde buldukları siyasi ve politik (*political and policy contexts*) bağlamlardan soyutlanamayacağını belirtmektedir. Profesyoneller çalıştıkları kurum/kuruluşların ve uygulama yaptıkları politik çerçevenin etik yaklaşımlarından hem etkilenirler hem de bunların etik söylemlerini oluşturmalarına yardımcı olurlar. Dolayısıyla profesyoneller ve içinde çalıştıkları sistem (siyasi/politik bağlam) arasında -kaçınılmaz olarak- karşılıklı bir etkileşim söz konusudur.

Sosyal hizmet uygulamasında politik ya da ahlaki olarak tarafsız olunamayacağı, yani eylemlerimizin hiçbir ahlaki ve politik sonuç doğurmaksızın tarafsız bir zeminde gerçekleşmesinin söz konusu olmadığı savını güçlü bir şekilde öne süren Thompson'ın (2013: 48) ifadeleriyle “Eylemlerimiz ya statükoyu –ve onunla bağlantılı yaşama fırsatlarını ve gücün (iktidarın) şu anki paylaşımını- destekler ve pekiştirir ya da onlara meydan okur.” Bu anlamda etik kodları hayata geçirmeye çalışan profesyonellerin kurum/kuruluş yönetimiyle -dolayısıyla siyasi otoriteyle- sorun yaşama çekincesi etik uygulamanın önünde engel oluşturabilir. Sosyal politikalar üzerinde karar verme yetkisine sahip mekanizmanın (iktidarın) tercih ettiği politik perspektifin, sosyal hizmet alanını kaçınılmaz olarak şekillendirdiği; bu durumun da oldukça karmaşık olan etik karar verme süreçlerini baskı altına aldığı ifade edilebilir. Sosyal hizmet alanında etik kodların hayata geçirilmesinde itici güç olan temel kavramlar sosyal adalet, sosyal refah ve insan hakları olmasına ve küresel düzeyde yaşanan güncel tartışmalarda bu kavramlara giderek artan bir şekilde vurgu yapılmasına rağmen (Palattiyil, Sidhva, Pawar ve Shajahan, 2019: 1047; Sewpaul ve Henrickson, 2019:3-4) tüm dünyada bu evrensel değerlerle ilgili ciddi açmazlarla karşılaşıldığı görülmektedir (Koray, 2007: 25-26; Bauman, 2017a; Solty, 2020: 95-103). Sosyal hizmet alanında çalışanların çok iyi bildiği gibi küresel sorunların sonuçlarını en acımasız ve yıkıcı şekilde yaşayanlar toplumun en yoksul ve savunmasız kesimleridir. 21. yüzyılın modern toplumları yoksulluğu ortadan kaldıracak muazzam bir servet ve teknolojik yenilikler yaratmasına rağmen, eşitsizliklerin daha önce hiç bu kadar keskin ve şiddetli olmadığı belirtilmektedir (Ioakimidis ve Dominelli, 2016: 435). Marx ve Engels (2018: 97) ahlakın hatta hukuk açısından adaletli olan bir şeyin sosyal açıdan tamamen adaletsiz olabileceğini, sosyal adaletin ya da sosyal adaletsizliğin ancak ekonomi politik tarafından belirlenebileceğini öne sürmüştür. Harvey ise (2015: 189-190) hakları uygulayacak mekanizmanın devlet olduğunu hatırlatmış ve siyasi iktidar istemez ise hak kavramının içinin boş kalacağını belirtmiştir. Noble ve Briskman da (1998: 10) farklı politik bakış açılarının farklı sosyal adalet kavramlarına sahip olduğunu ifade etmektedir. Hangi politikanın egemen olduğu toplumun dezavantajlı kesimlerine ayrılan payın belirlenmesinde etkili olmaktadır. Harvey (2013: 96) tarafından sosyal adalet ilkesinin iskeleti olarak tanımlanan “adil yollarla sağlanan adil bir dağıtım”ın nasıl sağlanacağı meselesi önemli ahlaki kararlar almayı gerektiren etik bir sorun olmakla birlikte politik bir tercihe işaret etmektedir. Bu nedenle etik

uygulamayı destekleyen politik bir arka plana sahip olunup olunmadığı konusunun son derece önemli olduğu düşünülmektedir.

Arka Plan

Modern refah devleti çok farklı şekillerde⁵ sınıflandırılmaktadır. Bu sınıflandırmaların öncülü sayılabilecek Harold Wilensky ve Charles Lebeaux’nun (1958) çalışması refah devletini *tortusal*⁶ (residual) ve kurumsal (institutional) model şeklinde ikili bir ayırım üzerinden ele almaktadır. Bu ikili ayırım üzerinden hareket ederek üçlü bir şema formüle eden Richard Titmuss (1974), “*tortusal refah modeli*” (residual welfare) ve “kurumsal-yeniden bölüşümcü model”in (institutional redistributive) yanı sıra bireylerin sosyal refah hizmetlerinden yararlanabilmelerini istihdama katılmalarına ve sigorta kurumlarına aidat ödemelerine bağlayan “endüstriyel başarı-performans modeli”ni (industrial achievement-performance) tanımlamıştır (Özdemir, 2007: 127-128). Bu ilk sınıflandırmalar, insan ihtiyaçlarının aile, devlet ve piyasa ekonomisi aracılığıyla karşılanma derecesini esas almaktadır. Özel gönüllü kuruluşlar da bu ihtiyaçları karşılayan dördüncü alan olarak tanımlanmaktadır (Gilbert, 1995:148).

‘Muhtaçlar için hayırseverlik’ olarak özetlenebilecek *tortusal* bakışa göre sosyal hizmetler ve maddi yardım, bireyin ve ailesinin kaynakları gibi diğer tüm kaynaklar tükenene kadar sağlanmamalıdır ve kısa vadeli bir temelde kurgulanmalı, bireyin ve ailenin yeniden kendine yetmeye başlamasıyla geri çekilmelidir. Bu bakışa göre sosyal hizmete ihtiyaç duyanların sorunları kendi hatalarından kaynaklanır. Bu hatalar nedeniyle aldıkları hizmet ve kaynaklar konusunda ise damgalanma sorunuyla karşı karşıya kalırlar (Spicker, 2011: 121). Esping-Andersen’in (2013a: 45) “en muhtaç kesimlere yönelik refah yaklaşımı” olarak adlandırdığı bu yaklaşımın, toplumu kendi kendine yeten yurttaşlar çoğunluğu ve azınlık durumundaki bağımlı refah devleti müşterileri olarak ikiye böldüğü görülmektedir. Toplumsal kontrolü sağlama amacıyla 16. ve 17. yüzyıllardan başlayarak 19. yüzyıla kadar varlığını sürdüren paternalist himayeci nitelikteki eski yoksul yasalarının ve ardından *laissez faire* anlayışıyla şekillenen 19. yüzyılın yeni yoksul yasalarının *tortularını* bu yaklaşımda görmek mümkündür. *Laissez faire*’in rekabetçi etiği, kaybetmekten kaybedenleri sorumlu tutmakta ve bunlara karşı toplumun sorumluluğunu hayırseverlikle

5 “Çeşitli Bakış Açılarından Refah Devleti Sınıflandırmaları” için Bkz. Özdemir, S. (2007). Küreselleşme sürecinde refah devleti. İstanbul Ticaret Odası, Yayın No: 2007-57, s. 126-131.

6 “Residual” Türkçeye “kalıntı” şeklinde de çevrilebilmektedir.

sınırlandırmaktaydı (Güngör ve Özüğurlu, 1997: 1). Dolayısıyla bireysel özgürlük, serbest piyasa ve minimal devlet ideallerine ek olarak kişisel sorumluluk ve kendi kendine yardım unsurları, klasik liberal mirası oluşturmaktadır (Ellison, 2011: 89).

Tortusal yaklaşıma karşıt olan kurumsal modelde ise refah harcamaları, devletin devam eden normal bir işlevi olarak kabul edilir ve insanların ihtiyaçlarını karşılamak üzere oldukça geniş bir yelpazede tasarlanır (Gilbert, 1995: 148). Refah kurumları aracılığıyla sunulan hizmetlerden bir ülkenin vatandaşı olan herkes faydalanabilir. Bireylerin karşılaştığı güçlüklerin büyük ölçüde onların kontrolleri dışındaki nedenlerden kaynaklandığı görüşü üzerinden hareket edilir. Dolayısıyla yardım talep etme ya da almada herhangi bir damgalanma söz konusu değildir (Özdemir, 2007: 162-163). Kurumsal bakış açısının Batılı toplumlarda ön plana çıkışında 1929 Büyük Buhranı önemli rol oynamıştır. Liberal ekonominin 1930'larda geçirdiği bu sarsıntı özellikle II. Dünya Savaşı sonrasında daha fazla hissedilmiştir. Sistemin ciddi şekilde sorgulanması Batı Avrupa ve Amerika Birleşik Devletleri'nde ilk sosyal güvenlik uygulamalarının kurumsallaşmasını sağlamıştır (Eser, Memişoğlu & Özdamar, 2011: 202). Buhran sonucunda işsiz kalan pek çok beyaz yakalının yardıma ihtiyaç duyması yoksulluğun bireylerin değil, sistemin sorunu olduğu ve dezavantajlı grupların sistem (devlet) tarafından desteklenmesi zorunluluğunu ortaya çıkarmıştır. O güne kadar birinin kendi kaderinin hâkimi olduğunu ileri süren bireysellik anlayışı, yerini genişleyen sosyal refah programlarına bırakmıştır (Zastrow, 2013: 53-54).

Zastrow (2013: 48-49), tortusal bakış açısı ve kurumsal bakış açısının sentezlenmesinden ortaya çıkan üçüncü bir yaklaşıma (gelişimsel bakış açısı) dikkat çekmektedir. Biri (tortusal) sağ ve diğeri (kurumsal) sol kutupta yer alan iki bakış açısını sentezleyen gelişimsel bakış açısı ekonomik gelişmeye olumlu katkı veren sosyal müdahaleleri savunmakta, ekonomik ve sosyal gelişimi toplumun tüm üyelerinin yararı için bütünleştirmeye odaklanmaktadır. Bu yaklaşım özetle 'planlı sosyal değişim süreci' olarak tanımlanabilir. Burada amaç bir bütün olarak nüfusun refahını teşvik etmektir (Midgley, 1999: 25). II. Dünya Savaşı sonrasında Avrupa'da yaşanan kaos ortamının çözümlenmesinde büyük rol oynayan, ABD tarafından uygulanan Marshall Planı (1947) bu bakış açısına denk düşmektedir. Sovyet yayılması karşısında Avrupa'nın maddi ve manevi olarak güçlendirilmesi ve kalkınması amacıyla uygulanan Marshall

Planı çerçevesinde ABD, Avrupa ülkelerine yardımda bulunmuştur (Ertem, 2009: 390). Marshall Planı sonucunda Batı Avrupa devletlerinin kalkındığı, başta ABD’ye bağımlı konumda olan Marshall Planı dâhilindeki Batı Avrupa ülkelerinin ekonomilerinin geliştiği belirtilmektedir (Çınar, 2018: 335). Gelişimsel bakış açısını yansıtan Marshall Planının Türkiye’deki etkilerinin Batı’daki ile aynı şekilde olduğunu ifade etmek ise mümkün görünmemektedir. Çınar (2018: 335,345) 1963 yılına kadar bu plan dâhilinde yardımlar alan Türkiye’nin ekonomik olarak büyümüş olmasına rağmen, Marshall yardımlarının koordinasyonsuz kullanılmasının Türkiye’yi bağımlı kıldığını ve bugüne kadar gelecek sorunların başlangıcı olduğunu ifade etmektedir. Bu noktada Türkiye’de etik uygulamaları güçleştiren politik arka planın gelişimini tarihsel açıdan ele almak faydalı görünmektedir. Ancak bunun öncesinde, Türkiye’deki durumun daha rahat anlaşılabilmesi için, sosyal refaha ilişkin burada sözü edilen bakış açılarının şekillenmesine neden olan Batı’daki tarihsel gelişime kısaca değinilecektir.

Tarihe Kısa Bir Bakış

II. Dünya Savaşının sonlanması ile başlayan, Avrupa’da sosyal devletin inşası ile karakterize edilen ve 80’li yıllara kadar geçen zaman dilimi refah devletinin ‘Altın Çağ’ı olarak adlandırılmaktadır. Bu adlandırmanın asıl nedeni iki savaş arasında yaşanan felaketlerden ders çıkaran OECD ülkelerinin toplumsal bir güvenlik sistemi kurulmasına olanak veren sosyal devlet anlayışını inşa etmeleri ile açıklanmaktadır (Habermas, 2002: 57-58). Esping-Andersen da (2013b: 57) II. Dünya Savaşı sonrasında Avrupa’da egemen olan refah devletinin ahlaki anlamda daha evrensel, sınıfsız bir adalet ve insanların dayanışması sözünü verdiğini, dolayısıyla refah devletinin aynı zamanda bir ulus inşası siyasi projesi olduğunu ifade etmektedir. Aynı zamanda bu projenin liberal demokrasinin, faşizm ve bolşevizm ikili tehlikesine karşı bir olumlama olduğunu belirtir. Page de (2011: 109), sosyal demokrasinin 1945 sonrası Batı Avrupa siyasi partilerinin kapitalizmi yok etmekten çok, insanileştirmeyi amaçlayan mütevazı reform programlarını açıklamak için kullanıldığını öne sürmektedir. Dolayısıyla refah devletinin, sözü edilen ikili tehlike karşısında, olumlu bir sonuca ulaşmak için, ılımlı bir şekilde yeniden dağıtıcı olması gerekmiştir (Hay, 2011: 203). Nedeni nasıl açıklanırsa açıklansın bu süreçteki sosyal politikaların bireylerin refah seviyelerini yükselttiği ve kurumsal bakış açısının hayata geçirilmesine olanak sunduğu ifade edilebilir. Ancak, özellikle Batı’da 1930-1980 yılları arasında

genişleyen sosyal devletin, soğuk savaşın sona ermesi ve küreselleşme süreciyle birlikte yeniden düzenlenerek küçülmeye gittiği görülmektedir (Habermas, 2002: 60; Harvey, 2008: 130-134; Hay, 2011: 203; Piketty, 2014: 518;). 1980 sonrası süreçte Bauman'ın (2018a: 37) ifadeleriyle devlet, “gamsız bir vazgeçişle, geçmiş hırslarından kurtulmuş ve mevcut ya da yeni filizlenen rakiplerine karşı kıskançlıkla savunduğu işlevleri bırakmıştır.” Bu dönemde ‘kamu masraflarını kesme’ ise devletin temel görevi olmuştur. Yardımlar, refah devletinin parlak günlerine kıyasla daha az miktarda sunulmaya başlanmış ve daha sıkı bir gelir kontrolü/ihhtiyaç belirlenmesi uygulanmıştır (Ellison, 2011: 95). 1980-1990 yıllarından itibaren, gelişmiş ülkelerden gelen bu yeni aşırı liberal dalganın yoksul ülkelerde kamu sektörünün gözden çıkarılmasına yol açtığı belirtilmektedir (Piketty, 2014: 530). Altın Çağ sonrasında ortaya çıkan neo-liberal politikaların eşitsizlik ve yoksulluğun artmasına (Esping-Andersen, 2013b: 80) neden olmakla birlikte neo-liberalleşme pratiklerinin yüksek oranda yabancılaşma, kuralsızlık, dışlama, marjinalleştirme ve çevresel bozulma ürettiği belirtilmektedir (Harvey, 2015: 214). Bu noktada Mason (2017: 125) 2008 ile 2016 arasında neoliberal anlatının cazibesini kaybettiğini, Bauman (2017b: 31) ise yakın zamanlara kadar –kriz tehlikelerine direnme ya da çözüm üretme konusunda mükemmel olmasalar da- etkili sayılan tedbirlerin vadelerinin ya dolduğunu ya da dolmak üzere olduğunu öne sürmektedir.

Türkiye’deki Gelişim

Türkiye’deki durumun küresel bağlamdan bağımsız ele alınamayacağı gerçeği ile birlikte Türkiye’deki sosyal politika anlayışının Batı’dakinden farklı dinamiklerle şekillendiği belirtilmelidir. Özbek (2006: 21-22) Osmanlı-Türkiye tarihinde 1850’lerden başlayıp kabaca 1940’lara kadar uzanan dönemde sosyal politika zihniyetinin ve uygulamalarının toplumsal dayanışma fikri temelinde sosyal yardımlaşma pratikleri üzerinden kurgulandığını ifade etmektedir. Özellikle Osmanlı İmparatorluğu’nun son dönemlerinde ve Cumhuriyetin kuruluş yıllarında sosyal refah sistemini bürokratik, modern ve seküler olarak tanımlama ve sosyal hizmet alanında kurumsallaşma çabaları (Özbek, 2013: 332) kendisini gösterse de kurumların işleyişinde hayırseverlik yaklaşımının ağır bastığı görülmektedir (Sarıkaya, 2007: 330-332; Karataşer, 2020: 556). Batı’da sosyal refah, sosyal güvenlik, sosyal hizmet gibi kavramların ortaya çıkışında işçi sınıfı mücadelesi ve sosyalist akım kritik bir öneme sahip olmakla birlikte (Tanilli, 2014: 118-122), Osmanlı’dan başlayarak Türkiye’de bu anlamda

modern bir sanayi işçi sınıfından söz etmek mümkün görünmemektedir (Özbek, 2006: 21). Bu anlamda Türkiye’de sosyal hizmetlerin Batı’dakinden farklı olarak işçi sendikalarının öncülüğünde kazanılmış hak olarak değil devlet eliyle verilen bir hak olarak tanımlandığı ve sol siyasi görüş çerçevesinde şekillenmediği belirtilmelidir (Kongar, 1978: 195). Kongar’ın vurguladığı bu iki özelliğin -Türkiye’deki tüm kurumsallaşma çabalarına rağmen- sosyal hizmet anlayışının tortusal boyutta kalmasının arka planını oluşturduğu düşünülmektedir. Bununla birlikte söz konusu hayırseverlik yaklaşımının Türkiye’de II. Dünya Savaşı ile 1980 arası dönemde daha fazla eleştiri aldığı ifade edilebilir.

Batı ile yapısal farklılıklara rağmen Türkiye’nin de, 1945 sonrasında Avrupa’nın Altın Çağı ile paralel bir sürece girdiği, 1945-1980 arası dönemde Türkiye’de sosyal devletin en güçlü olduğu evre olarak tanımlandığı görülmektedir (Özbek, 2006: 23-24). İkinci Dünya Savaşı sonrası, Avrupa’da refah devletinin ortaya çıktığı dönemde, uluslararası düzeyde sürdürülen tartışmaların ve 1942 tarihli refah devleti uygulamalarının temelini oluşturan Beveridge Raporu gibi gündeme gelen önemli uygulamaların Türkiye’yi olumlu yönde etkilediği ifade edilmektedir (Buğra, 2013: 157, 159-160). Öte yandan 1921 ve 1924 Anayasalarından farklı olarak (Adalet Bakanlığı, 2011: 3), 1961 Anayasasında (Madde 2) devletin sosyal bir hukuk devleti olarak tanımlanması da diğer önemli faktör olarak belirtilebilir. Özellikle 1961 Anayasasının yürürlükte kaldığı yirmi yılın Türkiye’de sosyal politikalar açısından oldukça parlak bir dönem olduğu vurgulanmaktadır (Talas, 1992: 146). 1961’de askeri hükümet tarafından yapılan anayasada sosyal devlet ilkesinin ön plana çıkması, 1963 yılından itibaren planlı değişim sürecine girilmesi ve Kalkınma Planları oluşturulması Türkiye’de sosyal hizmet alanının biçimlenmesinde önemli rol oynamıştır (Kongar, 1978: 201). Sosyal hizmet alanı açısından olumlu olarak yorumlanabilecek gelişmelerle birlikte, Türkiye’de 1960’ların planlı değişim sürecinin sosyal refah alanında belirlenen hedeflere ulaşma noktasında beklenen katkıyı sunmadığı tespiti yapılabilir. Gelişimsel bakış açısını yansıtan kalkınma planlarını sosyal hizmet açısından ele alan Kongar (1978: 203, 207) Birinci Beş Yıllık Planda sosyal hizmetlerin dar bir görüşle ele alındığını, anlamlı ve tutarlı önlemler öngöremediğini, öngörülenlerin de gerçekleşmediğini ortaya koymaktadır. Bunun yanı sıra Birinci Beş Yıllık Plandan sonra hazırlanan Planların iyi hazırlanmış olmasına karşın, yürütme organındaki engellemeler (kamu yönetimindeki ilgisizlik, yavaşlık, elindeki yetkileri paylaşmama, hizmetlerin denetiminin genellikle tıp doktorlarında bulunması ve yeterli sayıda

yetişmiş sosyal çalışma uzmanının olmaması vb.) yüzünden, sosyal hizmetlerin Türkiye’de gelişemediğini ifade etmektedir. Buğra da (2013: 188) Türkiye’de Sosyal Hizmetler Enstitüsü’nün kurulmasının ve ardından 1961 yılında Sosyal Hizmetler Akademisi’nin faaliyete başlamasının yoksulluk ve sosyal yardım gibi çok önemli alanlarda önemli bir değişikliğe yol açmadığını ifade etmektedir. Türkiye’nin otuz yılı aşkın (1963-1995 arası) planlı kalkınma deneyimlerini analiz ettiği çalışmasında Güven (1995: 139-143) bu dönemde toplumdaki gelir dağılımı dengesizliklerinin giderilemediğini, eşitsizlikleri azaltıcı yönde değil daha da artırıcı yönde bir değişim gerçekleştiğini ifade etmekte; özellikle 1980’li ve 90’lı yıllarda sosyal devlet ilkesinden giderek uzaklaşıldığını ve 1980 sonrasında gelir dağılımının hızla bozulmasında, bir askeri rejim eşliğinde uygulanan ekonomik ve sosyal politikaların belirleyici olduğuna değinmektedir. Sonuç olarak Türkiye’de hem planlama hem de sosyal hizmet anlayışının tam anlamıyla gelişmemiş olmasının planların getireceği önlemlerin kâğıt üzerinde kalmasına yol açtığı görülmektedir (Kongar, 1978: 213).

Cılga (2004: 297-298) ekonomik alandaki liberalleşme kararlarının alındığı 1980 sonrasında Türkiye’de ulus devlet yapısının güçsüzleşmesi, ekonomik krizler, siyasal çalkantılar ve yoksullaşmanın başlıca sorunlar olduğunu ifade etmektedir. Koray da (2007: 24) 1980 sonrasında Türkiye’nin küresel kapitalizme eklemlenme amacıyla piyasa toplumuna dönüşmeye başladığını, devletin kazandığı sosyal boyutu terk ettiğini, pek çok kamu hizmetinin piyasalaştırıldığını ve sosyal güvenlik anlayışının bireysel güvenlik anlayışına dönüştürmek istendiğini belirtmektedir. Türkiye’de neo-liberal politikaların ve özelleştirmelerin 90’lı yıllarda derinleştiği görülmektedir (Özkazanç, 2005: 642-643). 1982 Anayasası’nda (Madde 47) kamu hizmeti niteliği taşıyan özel girişimleri kamu yararının zorunlu kıldığı hallerde devletleştirilebileceğini ifade eden *Devletleştirme* başlıklı maddesinin, 1999 yılında *Devletleştirme ve Özelleştirme* şeklinde değiştirilmesi bu duruma ilişkin önemli bir kanıt olarak gösterilebilir.

2000’li yıllara gelindiğinde Türkiye’de sosyal hizmet sunan kamu kurum/kuruluşlarının yönetim anlayışını şekillendiren neo-liberal politikaların ve buna bağlı olarak gelişen piyasacı-rekabetçi işletme yaklaşımının, toplumun dezavantajlı kesimlerine hizmet sunan kamu kurum/kuruluşlarının kar amacı güden şirketler gibi yönetilmesinin önünü açtığı görülmektedir (Akkuş, 2010: 54-56). Sosyal hizmetin neo-liberalizm ile kurduğu ilişki sıkılaştıkça sosyal devletin bütüncül politikalarından uzaklaşmakta, özelleştirmeler sonucu

projeji yaklaşım ve gönüllü hayırseverlik anlayışı ile şekillenen yapı hem hizmetten faydalananları hem de bu hizmeti sunan profesyonelleri olumsuz etkilenmektedir (Akkuş, 2010: 59-60). Türkiye’de 2001 krizi sonrası IMF ve Dünya Bankası aracılığıyla hayata geçirilen Sosyal Riski Azaltma Projesi (SRAP) projeji yaklaşımın bu alanda yarattığı tahribata örnek gösterilebilir. Sürekliliği olmayan ve insani yaşam olanağı sağlamayan yardımlar çerçevesinde kurulan bu sosyal hizmet müdahalesinin yoksulluğu azaltmak bir yana, hedef grupta bağımlılık yarattığı belirtilmektedir (Göç, 2010:92-93). Güleşe (2010: 183-185) Türkiye’de sosyal hizmet alanında özelleştirmelerin 1997 itibariyle başladığını, bu alandaki temizlik, yemekhane, ulaşım hizmetleri ile birlikte personel istihdamının da özelleştirmeye açıldığını ifade etmektedir. Bu alanda çalışan profesyonellerin anlatımları özelleştirmeler sonrasında personelin düşük ücret ve performans baskısı ve işini kaybetme korkusu altında çalıştırıldığını gözler önüne sermektedir (Güleşe, 2010: 183-185; Aslan, 2010: 101). Sosyal hizmetlerin ekonomik politik eleştirisini yapan sosyal çalışmacı Özden (2010: 146) ise neredeyse tamamı özelleştirilmiş bu alanda sosyal sorumluluk projelerinin vergi kaçırma, gösteriş yapma ve kara para aklama fırsatı sunduğuna değinmiş ve sosyal hizmet verenlerin sosyal hizmete ihtiyaç duyar hale getirildiğini öne sürmüştür. 2018 yılında yayınlanan ilk Cumhurbaşkanlığı Kararnamesine (Madde 95) bakıldığında ise sosyal hizmet kuruluşlarının Cumhurbaşkanı kararıyla belirlenecek esaslar çerçevesinde il özel idareleri, belediyeler ve diğer kamu kurum ve kuruluşlarına devredilebileceği ifadesi dikkati çekmektedir. Yerel yöneticilerin daha ucuz ve sendikasız iş gücü istihdam etmek amacıyla özelleştirmeye artan bir ilgiyle başvurdukları tespitini yapan Güler (2016: 277), yerel yönetimlerdeki bu şirketleşme eğilimini kamu kesiminin özel sektörleşmesine verilecek en iyi örneklerden biri olarak tanımlamaktadır. Bunun yanı sıra bazı hizmetler açısından alt yapısı ve mali kaynakları yetersiz olarak değerlendirilen yerel yönetimlerin (Güner, 2007: 61; Koçak, 2013: 310) sosyal hizmetleri etik ve insani standartlarda sunmalarının oldukça güç olduğu belirtilebilir. Yerel yönetim kuruluşlarının sosyal hizmetler ve yardımlar konusunda standart bir yaklaşıma ve uygulama birliğine sahip olmaması (Kesgin, 2012: 181), siyasi ve günübürlük kaygılarla hak temelli hizmetler yerine popülist uygulamalara (gıda, yakacak, nakdi yardım vb.) ağırlık verilmesi (Artan, 2012: 238) önemli sorunlar olarak ortada durmaktadır.

Söz konusu bilgiler Türkiye’nin 1960’lı yıllarda benimsemeye çalıştığı gelişimsel bakış açısından uzaklaştığını, tortusal bakışa kaydığını gözler önüne

sermektedir. Günümüzde Türkiye’de sosyal politikaların hayırseverlik yaklaşımı çerçevesinde sunulduğu, sosyal yardımların giderek artan şekilde kullanıldığı görülmektedir (Deutsche Welle, 2020; Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2020). Bu kayışın ve kurumsal yaklaşımdan uzaklaşmanın ise sosyal hizmetler alanındaki etik uygulamayı sekteye uğrattığı açıkça görülmektedir.

Neo-Liberal Politikalar Ekseninde Kurumsal Yaklaşım ve Sosyal Hizmet Profesyonellerinin Konumuna İlişkin Tartışmalar

Harvey (2015: 196) küresel sorunlara daha ‘kurumsal’ yaklaşma önerilerinin ve küresel yönetişimde kozmopolit etiğin –yani ‘birimize yapılan hepimize yapılmıştır’ anlayışının- temel alınmasının yeniden akademik ve kurumsal ilgi görmeye başladığını ifade etmektedir. Küresel düzlemde birbirine karşılıklı bağıllık ve bağımlılık vurgusu yapan düşünürlerin (Tomlinson, 2004: 31-36; Bauman, 2018a: 32; Zizek, 2020: 22; Butler, 2020: 81) ortaklaştığı nokta küreselleşmenin ve neo-liberal düzenin eşitsizlikleri ve adaletsizlikleri yeniden üreten kültürüne karşı birlikteliğe ve karşılıklı sorumluluk duygusuna ihtiyaç duyulduğudur. Zizek (2020: 22) günümüz pandemi sürecine işaret ederek birbirimize karşılıklı bağımlı olduğumuzu hatırlatan ve kolektif eylemin önceliğini kabul eden başka bir küreselleşme biçimi doğduğundan söz etmektedir. Butler da (2020, Mayıs 13), küresel karşılıklı bağımlılık anlayışının günümüz pandemi dünyasında bariz biçimlerde ortaya çıkan bu küresel yükümlülük biçimlerini ön plana çıkardığını ifade etmektedir. Bauman’ın (2018b: 32, 196) işaret ettiği “ahlaki açıdan hepimizi birbirimize karşı sorumlu kılan” ve “gezegenin tamamını ilgilendiren bir sorumluluk mantığı”nın gitgide önem kazanmaya başladığı ifade edilebilir. İnsanın başka biri için duyduğu bu ilksel sorumluluğun (Levinas, 2010: 286), dünyada yaşanan son kriz sürecinde fazlaca dile getirildiği görülmektedir. Bu söylemler sosyal hizmetlerde küresel düzeyde etik/iyi uygulama yapabilme umudunu ifade etmekte ve insan hakları hukukunun çok önemli bir parçası olan sosyal hakların herkes için daha mümkün olabileceği bir dünyayı düşündürmektedir. Sözü edilen küresel sorumluluk anlayışı etik uygulama açısından çok önemli olmakla birlikte bu noktada Harvey’in (2015: 196), devlet liderleri tarafından imzalanan küresel bildirilerin göstermelik olduğu uyarısıyla birlikte Rodrik’in ulus-devletin⁷ önemine yaptığı

7 Rodrik (2019: 25) ulus devletin milliyetçilikle ilgili çağrışımalar yaptığını belirterek tartışmalarında asıl önem verdiği kısmın ‘ulus’ veya ‘ulusalcılık/milliyetçilik’ olmadığını ifade etmektedir. Asıl ilgilendiği, mekânsal anlamda sınırları belli bir hukuki yapı olarak ‘devlet’dir. Bu yazıda da devlet konusunda aynı yaklaşım benimsenmektedir.

ısrarlı vurgu hatırlanmalıdır. Rodrik (2019: 19-30) dünyadaki hiperküreselleşme çabasına karşılık ulus-devletlerin özellikle kriz durumlarından çıkış konusunda ne kadar belirleyici olduğunun altını çizmektedir. Özellikle 2008 krizi sonrasında, devletlerin benimsediği neo-liberal politikaların yarattığı eşitsizlik ortamında, sosyal hizmet alanında çalışanların zor konumlarının giderek daha fazla gündeme getirildiği görülmektedir (Küçükkaraca, Aydın, Uğuroğlu, Doğan ve Erpak Demir, 2010; Bourdieu, 2015a: 310-312; Seller, Diego ve Fernandez, 2019: 5; Karagkounis, 2019: 3; Lazăr ve ark., 2019; Strier, 2019: 340). Attrash-Najjar ve Strier’in (2020: 34) neo-liberal politikaların sosyal çalışma mesleği üzerindeki etkilerini irdeleyen nitel araştırması, etik ikilemlerle karşılaşan sosyal çalışmacıların ağırlıklı olarak çalıştıkları kuruluşların politikalarına uyma eğilimi sergilediklerini göstermektedir. Bu güncel araştırma profesyonellerin, ağırlıklı olarak iş kaybetme korkusu, çaresizlik, cesaretsizlik vb. duygular, kuruma/kuruluşa duyulan sadakat ve etik sorunları tanımlamada zorluk çekme gibi nedenlerle etik olmayan ortamları kabul ettiğini, çok azının gizli stratejiler kullanarak direnmeyi tercih ettiğini gözler önüne sermektedir. Baskın neo-liberal uygulamaların örgüt kültüründe hiç sorgulanmaksızın benimsenmesinin profesyonellerin ahlakını ve sorumluluk anlayışını kötü yönde etkileyebileceği ve bu durumun sosyal hizmet alan kesimle ilişkilerinin zayıflamasına yol açacağı (Dauvergne, 2004 aktaran Morley, Le ve Briskman, 2020: 405) açıkça görülmektedir. Türkiye’de sosyal refah hizmeti sunan mesleklerin zorluklarından bahseden Berk (2014: 71) insan ihtiyaçlarını ikinci plana atarak kar etme güdüsüyle hareket eden bir yapılanmanın insan onur ve gururuna yaraşır uygulamaları yerine getiremeyeceğinden söz etmektedir. Uluğtekin de (2016: 201), neo-liberal politikaların Türkiye’de sosyal refah hizmetlerinin kalbinde yer alan sosyal çalışma mesleğini, ikinci hatta üçüncü plana düşürdüğünü hatta bazı alanlarda tamamen gözden çıkardığına değinmektedir. Bugün Türkiye’de birden fazla iş yerinde kısa süreli sözleşmelerle çalışma kültürünün sosyal hizmet profesyonelleri arasında yaygınlaşmasının etik/iyi uygulama yapmayı imkânsız hale getirdiği ifade edilebilir. Kâr amacı güden özel sosyal hizmet kuruluşlarında (özel huzurevleri, bakım evleri ve rehabilitasyon merkezleri başta olmak üzere) işverenler yarı zamanlı olarak meslek elemanlarını daha düşük ücretle istihdam etmekte ve aynı zamanda kuruluş onayı için zorunlu olan diploma şartını yerine getirmektedir. Özelleştirilen sosyal hizmet kuruluşlarında yaygın görülen bu çalışma biçimi, birden fazla iş yeri arasında bölünen profesyonelin çoğu zaman kuruluşa çok

kısa sürelerde uğramasıyla sonuçlanmaktadır. Bu durumun tam zamanlı çalışma ve sorumluluk anlayışını zorunlu kılan sosyal hizmet çalışma alanını aşındırdığı gözlemlenmektedir. Neo-liberal politikaların baskısı altındaki profesyoneller ya sadece işini elinde tutmak için eşitsizlikleri görmezden gelme ya da birden fazla kuruluştaki kısa süreli sözleşmelerle çalışarak daha fazla kar etme eğilimi sergileyebilmektedir. En yüksek marjinal fayda (kâr) peşinde koşan neo-liberal ‘birey’in, yaptığı etik dışı davranışları ‘oyunun kuralları içerisinde’ sayma (Yücesan Özdemir ve Özdemir, 2008: 195) eğiliminin özellikle sosyal hizmet alanı açısından büyük tehlikeler barındırdığı ortadadır.

Çalışma yaşamında etik değerlerin üretilebilmesi için amansız ve yok edici olarak algılanan rekabetin yerini işbirliği ve güvene bırakması gerektiği belirtilmektedir (Türkeri, 2017: 151). Etik kodların (IFSW, 2018: Code 7.2) disiplinlerarası işbirliğinin önemini⁸ vurgulamasına karşılık Türkiye’de sosyal hizmet alanında meslekler arasında uyum ve işbirliğinin tam anlamıyla sağlandığı söylenemez. Farklı meslek gruplarının özellikle ekonomik çıkarlarını korumak adına birbirini rakip olarak tanımlamaları ve ötekileştirmeye çalışmaları neo-liberalizmin yol açtığı etik sorunlar arasında ele alınabilir. Sosyal hizmet kuruluşlarında disiplin farklılığına bakmaksızın meslek elemanlarının aynı işlerde görevlendirilmeleri iş barışını bozan ve işin kalitesini negatif yönde etkileyen yönetsel bir sorun olarak ortada durmaktadır. Bu noktada örnek olarak Çocuk Koruma Kanununda (2005) geçen “sosyal çalışma görevlisi” tanımı (Madde 3-e) ele alınabilir. Hatalı bir yaklaşımla sosyal çalışma mesleğinin adı “psikolojik danışmanlık ve rehberlik, psikoloji, sosyoloji, çocuk gelişimi, öğretmenlik, aile ve tüketici bilimleri ve sosyal hizmet alanlarında eğitim veren kurumlardan mezun meslek mensupları”nın tümünü ifade edecek şekilde kullanılmıştır. Bu durum çocuk koruma sisteminde çalışan tüm meslek gruplarının aynılaşması sorununu beraberinde getirmiştir. Yöneticilerin psikolojik destek ve terapi süreçlerini yürütmesi gereken psikologlara, sistemde eğitmen rolü ile bulunması gereken öğretmenlere, saha araştırmalarında aktif rol oynayabilecek sosyologlara ve sosyal çalışmacılara aynı işleri tanımlandığı görülmektedir. Oysaki disiplinler arası bir ekipte, müracaatçının yararına olmak

8 Etik kodlar çerçevesinde sosyal çalışmacının disiplinlerarası bir ekipte, diğer meslek elemanlarının aldığı eğitime ve yaptığı işlere saygı duyması beklenmektedir. Müracaatçılar hakkındaki kararlara ise sosyal çalışma mesleğinin bakış açısını, değerlerini ve deneyimlerini koyarak katılması gerekmektedir. Bkz. Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Sosyal Hizmet Mesleğinin Etik İlkeleri ve Sorumlulukları, Meslektaşlara ve Diğer Meslek Elemanlarına İlişkin Etik Sorumluluklar, Kod 2.03. Disiplinler arası İşbirliği, <http://shuder.org/Sayfa/etik-ilkeler1787>

üzere her mesleğin/disiplinin kendi bakış açısını, bilgi birikimini ve deneyimlerini ortaya koyması gerekir. Profesyonellerin bu ayrılaşmayı eleştirmelerinin ve disiplinlerin farklılıklarını ortaya koyan tarzda bir işbölümünü hayata geçirme iradesini göstermelerinin kilit önem taşıdığı düşünülmektedir. Bu noktada Oral (2016: 126) neo-liberal politikalar ekseninde şekillenen sosyal hizmet alanında sosyal çalışmanın adeta herkes tarafından yapılabileceği anlayışının yaygınlaştığına dikkati çekmektedir. Bu durumun mesleğin gerektirdiği bilimsel teknik yöntemlere başvurulmamasına ve birbirinin kopyası sosyal inceleme raporlarının yazılmasına yol açtığı belirtilmektedir. Diğer mesleklerin, sosyal çalışma mesleğini ikame ettiği anlayışının, çoğulcu (multi disiplinler ve inter disiplinler) bir kültürü benimsemesi gereken sosyal hizmet alanını çoraklaştırdığı düşünülmektedir. Sosyal hizmetin yalnızca sosyal çalışmacılar tarafından sunulması gerektiğini savunan yaklaşımın da bu alana aynı derecede zarar vereceği belirtilmelidir. Bunun yanı sıra aynı işi yapan personel arasındaki ücret farklılıklarının iş barışını ve çalışma motivasyonunu olumsuz etkilediği de ifade edilmektedir (Göç, 2010: 93). Mesleklere ve istihdam biçimlerine (kadrolu, sözleşmeli, ders saat ücretli vb.) göre farklılık gösteren ücretler konusunda duyulan hoşnutsuzluk sosyal hizmet alanında ortak çalışmanın önündeki önemli engellerden biri olarak tanımlanabilir. Ücretlerden duyulan memnuniyetsizlik profesyonelin yaptığı işi tam anlamıyla sahiplenmemesine ve müracaatçısına tam bir bağlılık geliştirememesine neden olabilmektedir. Bunlara ek olarak Türkiye’de hayırseverlik anlayışı üzerinden yardım dağıtma merkezli yapılan uygulamaların hem mesleği itibarsızlaştırdığı, hem de yoksulluğa ve işsizliğe kalıcı bir çözüm sunmadığı da belirtilmektedir (Yıldırım ve Şahin, 2019: 2541). Statükoyu korumaya yarayan bu tarz yaklaşımların, sosyal hizmetin ve sosyal çalışmanın sistemi müracaatçılar yararına değiştirme ve sosyal adaleti sağlama misyonlarından uzaklaştırdığı tespiti önemlidir. Göç (2010: 92) bu şekilde davranan sosyal çalışmacıların statükonun koruyucusu haline gelebildiğini ve sorunların nedenini sorunu yaşayanlarda görme eğilimi sergileyebildiklerini ifade etmektedir.

Wulfekühler ve Rhodes (2018: 331), Batılı ülkelerde kurumsal yapılarda çalışan sosyal çalışmacıların eylemlerinin hizmet verdikleri kesimin çıkarlarıyla çatışması durumunun oldukça tanıdık olduğunu ifade etmektedir. Mevcut koşullar altında kurum ve kuruluşların kendilerinden hizmet alan bireylerin/grupların çıkarlarını ön planda tutmaktan ziyade ellerindeki dosyaları en kısa sürede kapatma ve çalışmayı kurum açısından en ekonomik şekilde yapma

eğilimlerinden söz edilmektedir. Bu noktada 21. yüzyılın koşullarını hazırlayan 19. ve 20. yüzyıla ait örnekleri kısaca hatırlamak faydalı olabilir. Bu düzen içerisinde etiğin aslında Batı'nın mülklerini muhafaza görevi gördüğünü, insanın iyilik halinin ise geri planda kaldığını ifade eden Badiou'nun (2013: 21,29-31) 'etik ideoloji saflarına girmiş doktor' örneğinin sosyal hizmet profesyonellerine kolayca uyarlanabileceği düşünülmektedir. Söz konusu doktorun katıldığı toplantı ve komisyonlarda 'hastalar'la ilgili her türlü sorunu müzakere edeceğini ama aynı doktorun 'hasta'sını ikamet belgeleri olmadığı ya da sigorta kurumlarına kayıtlı olmadığı için hastanede tedavi görmemesi ve bunun sağlanması için bütün gerekli önlemlerin alınmasını kabullenmekte güçlük çekmeyeceği aktarılmaktadır. Bu haliyle etiğin bürokratik tıp ile işbirliği içerisinde hareket ederek 'hastalar'ın "ne idüğü belirsiz kurbanlar ya da istatistikler olarak kavranmasına" yol açtığı ifade edilmektedir. Badiou (2013: 30-31), aslında örnek verdiği doktorun kendisinden tedavi talep eden bu kişiyi bildiği her şeyi ve elinin altındaki her türlü aracı kullanarak ve başka hiçbir şeyi dikkate almaksızın tedavi etmesi için bir 'etiğe' ihtiyacı olmadığını, sadece bu duruma dair açık seçik bir görüşe ihtiyacı olduğunu belirtmektedir. Söz konusu görüş, 'kendisinden tedavi talep eden kişiye sadık kalmak' şeklinde ifade edilmiştir ve bu durum sosyal hizmet alanında 'müracaatçılara bağlılık' (NASW, 2017: Etik Kod 1.01) temel ilkesini işaret etmektedir. 20. yüzyılın psikiyatri uygulamalarını eleştiren Szasz'ın da (2007: 67, 73) benzer şekilde hastanelerde akıl sağlığı alanında çalışan psikiyatristleri, psikologları olduğu kadar sosyal hizmet görevlilerine de eleştirel yaklaştığı görülmektedir. Söz konusu meslek gruplarının bürokratik memurlar olduğunu; kendilerini hastaların yanında görmelerine rağmen aslında karşı tarafta yer aldıklarını; asıl amaçlarının hastalara yardımdan çok kendilerine gelir elde etmek olduğunu belirtmektedir. Simmel de (2009: 168) Badiou ve Szasz ile benzer şekilde, yoksullara yardımın devletin yükümlülüğü haline gelmesiyle birlikte maaşlı çalışan sosyal yardım görevlilerinin daha fazla istihdam edildiğini ve bu görevlilerin yoksulların karşısına maaş almayan ve daha fazla insan olma sıfatıyla çalışan, salt nesnel bakış açısından çok insani bakış açısına sahip görevlilere nazaran çok daha açık bir biçimde maaş aldıkları kolektivitinin temsilcileri olarak çıktıklarına değinmektedir.

Strier ve Feldman (2018: 764) özelleştirme ve girişimcilik süreçlerinin ve devleti yeniden yapılandıran neo-liberal politikaların sosyal hizmet profesyonellerinin politikayı etkileme çabalarını ve kapasitelerini de

sınırlandırdığına dikkat çekmektedir. Yanardağ da (2020: 272) Türkiye’de sosyal çalışmacıların siyasete katılımının sınırlı olduğunu, bu durumun Türkiye’de sosyal çalışma mesleğinin kamuda istihdam aracılığıyla gelişmesinden kaynaklandığı düşüncesini öne sürmektedir. Ayrıca, kamu çalışanlarının 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu hükümleri çerçevesinde siyaset yapma yasağına tabi olmalarının, kamu çalışanı sosyal çalışmacıların siyasi çalışmalara katılmasını engellediği tespitini yapmaktadır. Yıldırım ve Şahin (2019: 2542) Türkiye’de sosyal hizmet kamu kurumlarının partizan dayatmalara ve yönlendirmelere açık olduğunu, bu kurumlarda patronaj ilişkilerinin önemli rol oynadığını, bu durumun makro sosyal hizmet uygulamalarının sunumuna ket vurduğunu belirtmektedir. Karçal’ın (2019: 927-928) sosyal çalışmacıların örgütlenme deneyimleri üzerine gerçekleştirdiği nitel araştırma, sosyal çalışmacıların seçtikleri örgütlenmenin ‘siyasal tutumu’nun etkilerini ortaya koymaktadır. Araştırma, hangi sendika (fişlenmiş sendika veya toplumsal muhalefetin parçası sayılmayan sendika) ya da mesleki örgütlenmeye katılım sağlandığına bağlı olarak sosyal çalışmacıların yöneticilerinden destek gördüğünü veya iş yaşamında sorunlarla karşılaşabildiğini aktarmaktadır. Bu durumlar sosyal politikanın şekillenmesinde sosyal çalışmacıların ve sosyal hizmet alanında çalışan diğer profesyonellerin katkılarının sınırlı kalmasına neden olmaktadır. Kesgin de (2012: 183) Türkiye gibi ülkelerde sosyal politika uygulamalarının siyasi parti ve iktidara göre çok fazla değişiklik gösterebildiğine değinmekte, toplumsal baskı gruplarının yokluğunun sosyal refah uygulamalarından kolayca vazgeçilmesi ile sonuçlandığına işaret etmektedir. Bu bağlamda sosyal hizmet profesyonellerinin hizmet verdikleri kesimin yanında mı yer alacağı yoksa politik/siyasi bağlam tarafından şekillendirilen kurum/kuruluşların çıkarlarını koruyan bir pozisyon mu benimseyeceği sorusuna verilecek yanıtın günümüzde önemini koruduğu ifade edilebilir.

Bu düşüncelerden hareketle sosyal hizmet alanında etik uygulama yapabilmeyi mümkün kılacak iki temel konunun öne çıktığı söylenebilir: Birincisi devletlerin kurumsal bakış açısını hayata geçirmelerinin önemi, ikincisi ise sosyal hizmet kurum/kuruluşlarında çalışan profesyonellerin –çoğu tortusal bakış açısından kaynaklanan- etik dışı uygulamalara müdahale etme sorumluluklarını yerine getirme gerekliliğidir. İkinci konunun yaygın olarak yerine getirilebilmesi çok büyük oranda birinci koşulun sağlanmasıyla mümkün olabilecektir. Ancak bu koşul sağlanmadığı durumda da, sosyal hizmet profesyonellerinin mesleğe

ilişkin etik sorumlulukları bağlamında hak ihlallerini ve etik dışı uygulamaları raporlayarak görünür kılmalarının ve devletin sosyal hakları güvence altına alması için baskı mekanizması oluşturmalarının mümkün olduğu düşünülmektedir.

Sadece belli durumlarda, ihtiyacı olan bireylere ve gruplara yardım ederek mikro değişim sağlamayı değil, aynı zamanda bireyleri veya grupları baskı altına alan ve dezavantajlı hale getiren sistemleri ele alarak makro düzeyde değişim hedeflemesi sosyal çalışmanın ayırıcı bir özelliği olarak tanımlanmaktadır (Harms ve Connolly, 2009: 14-15). Ancak Dominelli (2018: 11-12) sosyal çalışmacıları ağırlıklı olarak insani yardım ve danışmanlık hizmeti vermeye odaklandıkları, mikro seviyedeki uygulamalardan ders çıkaran ve sosyal politikaların geliştirilmesini içeren daha geniş uygulama konularına nadiren zaman ayırdıkları için eleştirmektedir. Karagkounis de (2019: 6) Avrupa'daki ve dünyadaki çoğu ülkede toplulukla (makro düzey) çalışmanın önemi vurgulanmakla birlikte bu tarz çalışmanın her zaman marjinal bir konuma sahip olduğunu hatırlatmaktadır. Oysaki sosyal hizmetlerde politik değişime ve savunuculuğa vurgu yapan makro uygulama (toplulukla çalışma) toplumdaki güçlü çıkar gruplarından dışlanmış ya da ihmal edilmiş insanların bir araya gelerek endişe duydukları konuları belirlemelerine ve bunları çözmek için harekete geçmelerine yardımcı olan uygulamalar sunmaktadır (Payne, 2020: 273, 279). Makro düzey çalışmaların azlığı konusundaki tüm eleştiriler bir yana Brody ve Nair'in (2020: 21) grupların, örgütlerin ve toplulukların sosyal işlevselliklerinin artırılması ve hem temel insan ihtiyaçlarını karşılayacak hem de risk altındaki grupları güçlendiren, sosyal ve ekonomik adaleti sağlayan kaynakların geliştirilmesi konularına artan bir ilgiden söz etmelerinin umut verici olduğu düşünülmektedir. Bu noktada sosyal hizmet profesyonellerinin kaleme aldığı mesleki raporların makro düzey sosyal hizmet uygulaması açısından kritik öneme sahip olduğu ifade edilebilir. Başta sosyal inceleme raporları olmak üzere, mesleki raporlarda hizmet alanların karşılaştıkları sorunların makro boyutlarının irdelenmesi ve bu şekilde sistem kaynaklı sorunların görünür kılınması, söz konusu sistemlerin değişimini hedefleyen (Önce Çocuklar, 2010: 43-44) bir mücadelenin yöntemi olarak kullanılabilir. Multi-disipliner bir yaklaşımla farklı disiplinlerin katkılarıyla oluşturulacak çok boyutlu bilgi içeren raporların yöneticiler ve politika yapımcılar ile paylaşılması makro sosyal hizmet uygulamalarına iyi bir örnek oluşturabilir. Sosyal çalışma mesleğinin makro düzey uygulamasına yönelik bir diğer örnek

ise hükümetin bütçeleme faaliyetlerine katılım konusunda verilebilir. Çetin (2015: 154) sosyal hizmet alanındaki çeşitli meslek elemanlarının bütçe teklifinin hazırlanması, kabul edilmesi, uygulanması ve değerlendirilmesinde görev almaları gereğinden bahsetmektedir. Sosyal harcamaların artırılması ve etkin kullanımını savunan ve kamu harcamaları ile ilgili bilgilerin yayılması, şeffaflaşması ve herkes tarafından ulaşılabilir olması için çalışan sivil toplum örgütlerinden biri “Kamu Harcamalarını İzleme Platformu”⁹ bünyesinde görev alarak adil bütçe hazırlanması konusunda çalışma yürütmeyi bir öneri olarak ortaya koymaktadır. Asıl sorun, bu örneklerdeki gibi bir mücadele biçiminin sosyal hizmet mesleklerinin felsefesinde içkin olmasına rağmen, profesyonellerin bu konuda harekete geçmeyi tercih edip etmemeleri noktasındaki ikileme yatmaktadır.

Sosyal çalışmacıların dezavantajlı/kırılğan kesimlerin savunuculuğunu üstlenmeleri; yoksulluk, eşitsizlik ve ayrımcılıkla mücadelede sosyal ve siyasal aksiyon sergilemeleri (NASW, 2017: Etik Kod 6.04; IFSW, 2018: 2; Walker ve Walker, 2015: 124) ve neoliberal kapitalist küreselleşme temelinde kurgulanmış sisteme meydan okumaları (Dominelli, 2018: 36) gerektiği hem etik ilkelerde hem de literatürde açıkça belirtilmektedir. Bu noktada Kessl (2009: 312), ancak eleştirel sosyal çalışmacıların devletin çalışanı olma konusunu sorunsallaştırabileceğini ifade etmektedir. Bunun karşıtı olarak tanımladığı ana akım sosyal çalışmacıların amacını ise sosyal hizmet alanların davranışlarını mevcut sosyal düzene uyacak şekilde değiştirmek olarak ifade etmektedir. Eleştirel perspektifi benimseyenler ise ana akım sosyal çalışmacıların bu yaklaşımına karşı çıkmaktadırlar. Sosyal hizmetlerin sağcı popülist¹⁰ gündemle diyalog kurma ya da bunlara uyum sağlama girişimlerinin hem boşuna hem de tehlikeli olduğunu savunan Ife (2018: 121) ise, sosyal hizmetin sadece neo-liberalizme karşı güçlü bir tavır almasının yeterli olmayacağını, aynı zamanda alternatifler üretmesi gerektiğini belirtmektedir. Bunun için sosyal adalet ve insanın değerlerine dayanan ilkeli bir aktivizm sergilenmesi ve alternatiflerin topluluk düzeyinde gerçekleşmesi için çalışılması gerektiğini vurgulamaktadır. Eşitsizliği azaltacak, ticari ve teknolojik ilerlemelerden elde edilen kârı işçilere ve gençlere yeniden dağıtacak yeni mekanizmaları bulmak (Carney, 2016 aktaran Mason, 2017: 126); yoksulluk karşıtı siyasaları

9 Kamu Harcamalarını İzleme Platformu web sitesi için bkz. <https://www.kahip.org/>

10 Sağ-popülist söylem ve sosyal çalışma konusunu irdeleyen pek çok yazı için bkz. The International Association of Schools of Social Work (IASSW). (2017). Populism & Social Work. *Social Dialogue*, 17(5). file:///C:/Users/user/Downloads/The_Challenge_of_Right-Wing_Populism_for.pdf (01.06.2020)

yoksullarla beraber üretmenin yollarını aramak (Yılmaz, 2012: 399); sosyal ve ekonomik refah sorumluluğunun devlet tarafından yeniden üstlenilmesi için baskı grupları yaratmak, neo-liberalizmin sosyal hizmet kullanıcıları açısından doğurduğu negatif sonuçları gözler önüne sermek (Strier ve Feldman, 2018: 755), sosyal çalışma eğitiminde, öğrencileri etik olmayan profesyonel ortamlarda direniş stratejilerini uygulayabilecek bilgi, değer ve becerilerle donatmak (Attrash-Najjar ve Strier, 2020: 35) benzeri eylemler 21. yüzyılda bu çalışma alanının öne çıkan görevleri olarak tanımlanabilir. Bu bağlamda küresel güneynin gelişmekte olan pek çok ülkesinde, kuzeyden farklı olarak, sosyal ve politik eylemlerle yoksulluğu ortadan kaldırmaya, sağlık ve eğitim sistemlerini daha iyi kılacak yapısal değişiklikler gerçekleştirmeye yönelik sosyal çalışma pratiklerinin kendisini göstermeye başladığı ifade edilmelidir (Palattiyil ve ark., 2019: 1045). Sosyal hizmet alanında çalışan profesyonel, Bourdieu'nun (2015b: 321) ifadeleriyle, *değiştirmesi istenen durumun (yoksulluk) ona bağlı olmadığını, ona bağlı olan şeylerin ise (küçük yardımlar) esasında hiçbir şeyi değiştirmeyecek türden olduğunu* keşfettiği takdirde bu tarz bir pratiği hayata geçirme noktasına gelebilir. Bu tarz makro düzey çalışmaların hayata geçirilebilmesi için öncelikli olarak sosyal hizmet profesyonellerinin kendilerini sosyal politika konusunda karar vericileri etkileyebilecek siyasal aktörler olarak tanımlayabilmeleri ve bu tür bir bilinçle -bu bölümde aktarılmaya çalışılan tüm zorluklara rağmen- politik düzlemde mücadele yürütmeleri gerektiği düşünülmektedir.

Sonuç Yerine

Bu yazıda ifade edilmeye çalışıldığı üzere Türkiye, özellikle 1980 sonrası süreçte, küreselleşmenin etkisiyle neo-liberal politikalara eklenmiş ve pek çok Batılı devletle paralel bir şekilde sosyal devlette küçülme eğilimi sergilemiştir. Bu durum sosyal hizmet veren devlet kurumlarında bile personel sayısında azalmaya, güvencesiz ve asgari ücretlerle niteliksiz personel istihdamına, buna bağlı olarak mesleğin bilgi, beceri ve değer temelinden uzaklaşmasına neden olmuştur. Türkiye'de sosyal güvenliğin kolektif/sosyal bir hak olmaktan çıkarılması ve pek çok toplum kesiminin güvencesizleştirilmesinin küresel bir eğilim olduğu anlaşılmaktadır. Ancak, 1930'lar Büyük Buhran dönemiyle özdeşleştirilen günümüz pandemi sürecinde, yoksullaşan kitlelere yönelik sosyal politika yaklaşımının kurumsal bakış açısıyla hayata geçirilmesi zorunlu görülmektedir. Bu bağlamda küresel düzeyde eşitlik, adalet taleplerinin ses

yükselttiği, devletlerin sorumluluklarının hatırlatıldığı ve sosyal harcamalarda artışa gidildiği 2020’de, Türkiye’de de sosyal hizmetlerin yerel yönetimlere, diğer kurum/kuruluşlara devrinden ve özelleştirmelerden dönülerek bir an önce kurumsal bakış açısının benimsenmesi gerektiği düşünülmektedir. Sosyal hizmetin hak temelli ve bütüncül bir yaklaşımla ele alınması gerektiği sonucu vurgulanmalıdır. Bu anlamda hem sosyal hizmet profesyonellerinin, hem de bu hizmetlerden yararlananların haklarının güvence altına alınması oldukça önemlidir. Kuruluşlarda etik uygulamaya engel oluşturacak yönetsel sorunların çözümlenmesi, çalışanların güvenceli ve tam zamanlı bir şekilde istihdam edilmesi, çalışanlar arasında iş barışının sağlanması ve disiplinlerarası çalışma pratiğinin hayata geçirilmesi acil önlemler olarak sıralanabilir. Sosyal hizmet profesyonellerinin kendilerini politikayı etkileyecek aktörler olarak tanımlamaları ve sosyal politika uygulamalarını iyileştirecek mekanizmalarda aktif görev almaları da önemli gereklilikler olarak tanımlanabilir. Etik/iyi uygulama yapabilmek ve insan onuruna yakışır şekilde sosyal hizmet sunabilmek için politik düzlemde mücadele yürütülmesi ve sosyal hizmetlerin makro düzeyde ele alınması gereği ortada durmaktadır. Son olarak, bu yazıda sosyal hizmet sunulan kurum/kuruluşların etik uygulamaya olanak tanıyan yapılara dönüştürülebilmesi için profesyonellerin mesleki tavırlarının büyük öneme sahip olduğu vurgulanmaya çalışılmıştır. Devletin sosyal politikaları kurumsal bir bakış açısıyla hayata geçirilsin veya geçirilmesin, sosyal hizmet profesyonellerinin alacağı politik pozisyonun, iyi/etik uygulamanın Türkiye’de pratiğe geçirilip geçirilemeyeceğine ilişkin soruları yanıtlama noktasında belirleyici olacağı düşünülmektedir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynakça/References

- Acar, H., İçağasioğlu Çoban, A. ve Polat, G. (2017). *Sosyal Hizmetlerde Yanlış Uygulamalar, Etik İhlaller ve Sorunlara İlişkin Bir Araştırma*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu.
- Adalet Bakanlığı. (2011, Eylül). Şubat 15, 2020 tarihinde 1921, 1924, 1961 ve 1982 Anayasaları (Karşılaştırma Tablosu). Erişim adresi: <http://www.adalet.gov.tr/duyurular/2011/eylul/anayasalar/1982.pdf>

- Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (2020). *Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü*. Sosyal Yardım Programlarımız. Erişim adresi: <https://www.ailevecalisma.gov.tr/sygm/programlarimiz/sosyal-yardim-programlarimiz/>
- Akkuş, P. (2010). Sosyal Hizmet Çalışanlarının Hak Kayıpları. *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*(42), 53-61.
- Akkuş, P. (2014). *Cinsel İstismar Mağduru Kız Çocuklar: Sosyolojik ve Viktimolojik Bir İnceleme*. (Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü Sosyal Bilimler Anabilim Dalı, İstanbul.
- Anayasa. (1961). Resmî Gazete Tarih: 20.7.1961, Sayı: 10859 Düstur No: 4 Tertip 1-2, s.2930: Kemal Gözler, Türk Anayasaları, Bursa, Ekin Kitabevi Yayınları, 1999, s.117-215. Erişim adresi: <http://www.anayasa.gen.tr/1961ay.htm>
- Anayasa. (1982). Resmî Gazete Tarih: 9/11/1982 Sayı : 17863 (Mükerrer) Yayımlandığı Düstur : Tertip : 5 Cilt : 22 Sayfa : 3. Erişim adresi: <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2709.pdf>
- Artan, T. (2012). *Yerel Yönetimlerde Sosyal Hizmetler*. Ankara: SABEV Yayınları.
- Aslan, B. (2010). Küresel Politikalar ve Sosyal Hizmetler. N. Küçükkaraca, K. Aydın, H. Uğuroğlu, Ş. Doğan ve E. Erpak Demir (Ed.), *Küreselleşen Dünyada Sosyal Hizmetler, Sorunlar ve Çözümlerimiz (20-21 Aralık 2008)* içinde (s. 95-102). Ankara: Sağlık ve Sosyal Hizmet Emekçileri Sendikası.
- Attrash-Najjar , A., & Strier, R. (2020). Moral Distress and Privatisation: Lost in Neoliberal Transition. *Ethics and Social Welfare*, 14(1), 21-38.
- Badiou, A. (2013). *Etik: Kötülük Kavrayışı Üzerine Bir Deneme* (3 b.). (T. Birkan, Çev.) İstanbul: Metis Yayınları.
- Banks, S. (2008). Critical Commentary : Social Work Ethics. *British Journal of Social Work*, 38(6), 1238-1249.
- Bauman, Z. (2017a). *Azınlığın Zenginliği Hepimizin Çıkarına mıdır?* (3. b.). (H. Keser, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Z. (2017b). Nesnesini ve İsmi Arayan Sembolmler. H. Geiselberger (Ed.), *Büyük Gerileme* içinde (M. Şahin, A. Biçen, A. N. Bingöl ve O. Kılıç, Çev., 2. b., s. 30-43). İstanbul: Metis Yayınları.
- Bauman, Z. (2018a). *Kuşatılmış Toplum*. (A. E. Pilgir, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Z. (2018b). *Akışkan Hayat*. (A. E. Pilgir, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Berk, F. (2014). *Farklı Devlet Sistemlerinde Karşılaştırmalı Sosyal Refah ve Hizmet Modelleri*. İstanbul: Sokak Kitapları.
- Bourdieu, P. (2015a). Devlet Elini Çekince. P. Bourdieu ve ark. (Ed.), *Dünyanın Sefaleti* içinde (L. Ünsaldı, A. Sümer, H. E. Mescioğlu, Ö. İlyas, L. Tutalar, B. Öztürk, . . . Ö. Akkaya, Çev., s. 307-317). Ankara: Heretik.
- Bourdieu, P. (2015b). İmkansız Görev. P. Bourdieu ve ark. (Ed.), *Dünyanın Sefaleti* içinde (L. Ünsaldı, A. Sümer, H. E. Mescioğlu, Ö. İlyas, L. Tutalar, B. Öztürk, . . . Ö. Akkaya, Çev., s. 319-339). Ankara: Heretik.

- Brody, R. ve Nair, M. D. (2020). *Makro Sosyal Hizmet*. (C. Bolgün, Çev.) Ankara: Nika Yayınevi.
- Buğra, A. (2013). *Kapitalizm, Yoksulluk ve Türkiye’de Sosyal Politika* (6. b.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Butler, J. (2020). Kapitalizmin Sınırları Var. E. Ünal (Ed.), *Çivisi Çıkan Dünya* içinde (s. 81-85). İstanbul: Runik Kitap.
- Butler, J. (2020, May 13). Judith Butler on the Violence of Neglect Amid a Health Crisis. (By F. Wade). Retrieved from: <https://www.thenation.com/article/culture/judith-butler-force-of-nonviolence-interview/>
- Cılga, İ. (2004). Türkiye’de Eşitsiz Gelişme Sürecinde Devlet Sorunu ve Sosyal Hizmetlerin Geleceği. 6. *Ulusal Sosyal Hizmetler Konferansı: Küreselleşme, Sosyal Adalet ve Sosyal Hizmetler* (s. 293-302). Ankara: Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Genel Merkezi.
- Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi . (2018). (*Kararname Numarası: 1*). (10 Temmuz 2018 Tarihli ve 30474 Sayılı Resmî Gazete). Erişim adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/07/20180710-1.pdf>
- Çağlar Chesley, M. (2020). Mülteci Hakederliği ve Toplumsal Cinsiyet Temelli Kırılgnalık Arasındaki İlişkiyi Anlamak: Uluslararası Koruma Altındaki Mülteciler İçin Sosyal Yardımlar Örneği. K. Biehl ve D. Daniş (Ed.), *Toplumsal Cinsiyet Perspektifinden Türkiye’de Göç Araştırmaları* içinde (s. 143-163). İstanbul: SU Gender ve GAR.
- Çetin, H. (2015). Sosyal Adalet, Sosyal Hizmetler ve Bütçe. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 26 (2), 145-157.
- Çınar, Y. (2018). Modernleşme ve Bağımlılık Teorisi Ekseninde Marshall Yardimi ve Türkiye. *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(2), 325-350.
- Çocuk Koruma Kanunu. (2005). Resmî Gazete Tarihi: 15.07.2005 Resmî Gazete Sayısı: 25876.
- Deutsche Welle Türkiye*. (2020, Mayıs 19). Türkiye’nin yüzde 34’ü sosyal yardım aldı: Erişim adresi: <https://www.dw.com/tr/t%C3%BCrkiyenin-y%C3%BCzde-34%C3%BC-sosyal-yard%C4%B1m-ald%C4%B1/a-53495005>
- Dominelli, L. (2018). *Yeşil Sosyal Hizmet*. (G. Çelik, Çev.) Ankara: Nika Yayınevi.
- Ellison, N. (2011). Neo-Liberalizm. P. Allock, M. May ve K. Rowlingson (Ed.), *Sosyal Politika: Kuramlar ve Uygulamalar* içinde (B. Yıldırım, Çev., s. 87-97). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Ertem, B. (2009). Türkiye ABD İlişkilerinde Truman Doktrini ve Marshall Planı. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12(21), 377-397.
- Eser, B., Memişoğlu, D., & Özdamar, G. (2011). Sosyal siyasetin üretilmesi sürecinde refah devletinden neo-liberal devlete geçiş: Devletin kamu hizmeti sunma işlevinin değişimi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 16(2), 201-217.
- Esping-Andersen, G. (2013a). Toplumsal Riskler ve Refah Devletleri. A. Buğra ve Ç. Keyder (Ed.), *Sosyal Politika Yazıları* içinde (B. Yakut Çakar ve U. B. Balaban, Çev., 6 b., s. 33-54). İstanbul: İletişim Yayınları.

- Esping-Andersen, G. (2013b). Altın Çağ Sonrası: Küresel Bir Ekonomide Refah Devleti İnkilemleri. A. Buğra ve Ç. Keyder (Ed.), *Sosyal Politika Yazıları* içinde (B. Yakut Çakar ve U. B. Balaban, Çev.,6 b., s. 55-100). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Gilbert, N. (1995). *Welfare Justice : Restoring Social Equity*. Yale University Press.
- Göç, U. Y. (2010). Kapitalist Küreselleşme ve Türkiye’de Sosyal Hizmetlerde Çalışanların Sorunları ve Çözüm Önerileri. N. Küçükkaraca, K. Aydın, H. Uğuroğlu, Ş. Doğan ve E. Erpak Demir (Ed.), *Küreselleşen Dünyada Sosyal Hizmetler, Sorunlar ve Çözümlerimiz (20-21 Aralık 2008)* içinde (s. 86-94). Ankara: Sağlık ve Sosyal Hizmet Emekçileri Sendikası.
- Güler, B. A. (2016). *Yeni Sağ ve Devletin Değişimi* (3. b.). Ankara: İmge Kitabevi.
- Güleşe, H. (2010). Hizmet Alımları, Taşeronlaştırma ve Özelleştirme. N. Küçükkaraca, K. Aydın, H. Uğuroğlu, Ş. Doğan ve E. Erpak Demir (Ed.), *Küreselleşen Dünyada Sosyal Hizmetler, Sorunlar ve Çözümlerimiz (20-21 Aralık 2008)* içinde (s. 183-186). Ankara: Sağlık ve Sosyal Hizmet Emekçileri Sendikası.
- Güner, A. (2007). Nasıl Bir Hizmet Bölüşümü? Temel İlkeler ve Türkiye Uygulaması. A. Mengi (Ed.), *Yerellik ve Sosyal Politika* içinde (s. 47-66). Ankara: İmge Kitabevi.
- Güngör, F. ve Özügürlü, M. (1997). İngiliz Yoksul Yasaları: Paternalizm, Piyasa ya da Sosyal Devlet. *Tartışma Metinleri*, 3.
- Güven, S. (1995). *Türkiye’de Sosyal Planlama*. Bursa: Ezgi Kitabevi.
- Habermas, J. (2002). *Küreselleşme ve Milli Devletlerin Akıbeti*. (M. Beyaztaş, Çev.) İstanbul: Bakış Yayınları.
- Harms, L., & Connolly, M. (2009). The art and science of social work. M. Connolly, & L. Harms (Eds.), *Social work: Contexts and practice*, 2 (pp. 3-18). Oxford: Oxford University Press.
- Harvey, D. (2008). *Yeni Emperyalizm* (2. b.). (H. Güldü, Çev.) İstanbul: Everest Yayınları.
- Harvey, D. (2013). *Sosyal Adalet ve Şehir* (4. b.). (M. Morali, Çev.) İstanbul: Metis Yayınları.
- Harvey, D. (2015). *Neoliberalizmin Kısa Tarihi*. (A. Onacak, Çev.) İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Hay, C. (2011). Sosyal Politika ve Ekonomi Politikası. P. Alcock, M. May ve K. Rowlingson (Ed.), *Sosyal Politika: Kuramlar ve Uygulamalar* içinde (s. 201-212). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Ife, J. (2018). Right-wing populism and social work: Contrasting ambivalences about modernity. *Journal of Human Rights and Social Work*, 3(3), 121-127.
- IFSW. (2018, Nisan 27). *International Federation of Social Workers*. Global Social Work Statement of Ethical Principles. Erişim adresi: <https://www.ifsw.org/wp-content/uploads/2018/07/Global-Social-Work-Statement-of-Ethical-Principles-IASSW-27-April-2018-1.pdf>
- Ioakimidis, V., & Dominelli, L. (2016). The challenges of dignity and worth for all: Social work perspectives. *International Social Work*, 59(4), 435 –437.

- Karagkounis, V. (2019). Austerity, social work and the rediscovery of community work. *European Journal of Social Work*. doi:<https://doi.org/10.1080/13691457.2019.1654434>
- Karataşer, B. (2020). Himaye-i Etfal Cemiyeti’nin Gelirleri Üzerine Bir Değerlendirme. *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 39(67), 551-568.
- Karçal, F. (2019). Bir Mücadele Pratiği Olarak Sosyal Hizmet Uzmanlarının Örgütlenme Deneyimleri: İstanbul İli Kapsamında Bir Analiz. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 30(3), 909-935.
- Kesgin, B. (2012). *Kamu Sorumluluğunda Sosyal Hizmet*. İstanbul: Açılım Kitap.
- Kessl, F. (2009). Critical reflexivity, social work, and the emerging European post-welfare states. *European Journal of Social Work*, 12(3), 305-317.
- Kitiş, Y. ve Şanlıoğlu Bilgici, S. (2007). Bir Aile İçi Şiddet Olgusu; Sır Tutma İlkesi ile Şiddeti İhbar Etme Yükümlülüğü Arasındaki Etik İkilem. *Aile ve Toplum*, 3(11), 7-11.
- Koçak, Y. (2013). *Türkiye’de Yerel Yönetimler*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Kongar, E. (1978). *İnsanı Yönlendirme ve Sosyal Hizmetler* (2. b.). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.
- Koray, M. (2007). Sosyal Politikanın Anlamı ve İşlevini Tartışmak. *Çalışma ve Toplum*, 4(15), 19-56.
- Küçükkaraca, N., Aydın, K., Uğuroğlu, H., Doğan Ş. ve Erpak Demir, E. (Ed.). (2010). Küreselleşen Dünyada Sosyal Hizmetler Sorunlar ve Çözümlerimiz (20-21 Aralık 2008). Ankara: Sağlık ve Sosyal Hizmet Emekçileri Sendikası.
- Lazăr, F., Mihai, A., Gaba, D., Ciocănel, A., Rentea, G., & Munch, S. (2019). Romanian social workers facing the challenges of neo-liberalism. *European Journal of Social Work*, 22(2), 326-337. doi: 10.1080/13691457.2018.1540405
- Levinas, E. (2010). *Sonsuz Tanıklık* (2 b.). (M. Atıcı, M. Başaran, G. Çankaya, Z. Direk, E. Gökyaran, Ö. Gözel, . . . H. Yücefer, Çev.) İstanbul: Metis Yayınları.
- Marx, K. ve Engels, F. (2018). *Devlet ve Hukuk* (2 b.). (R. Serozan, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Mason, P. (2017). Özgürlük Korkusunu Aşmak. H. Geiselberger (Ed.), *Büyük Gerileme* içinde (M. Şahin, A. Biçen, A. N. Bingöl ve O. Kılıç, Çev., 2. b., s. 111-127). İstanbul: Metis yayınları.
- Midgley, J. (1999). *Social Development: The Developmental Perspective In Social Welfare* (3. b.). Sage Publications.
- Morley, C., Le, C., & Briskman, L. (2020). The role of critical social work education in improving ethical practice with refugees and asylum seekers. *Social Work Education*, 39(4), 403-416. doi: 10.1080/02615479.2019.1663812
- NASW. (2017, August 4). *Code of Ethics*. National Association of Social Workers (NASW): Retrieved from <https://www.socialworkers.org/About/Ethics/Code-of-Ethics/Code-of-Ethics-English>
- Noble, C., & Briskman, L. (1998). Workable ethics: Social work and progressive. *Australian Social Work*, 51(3), 9-15. doi:10.1080/03124079808411227

- Oral, M. (2016). Güncel Sosyal Politikalar, Sosyal Hizmet ve Sosyal Yardımlar “Eleştirel Bir Bakış”. İ. Cılga, E. Erkul, B. Yıldırım ve İ. B. Adıgüzel (Ed.), *Sosyal Çalışma ve Sosyal Politika Yazıları* içinde (s. 115-136). Ankara: Bellek Yayınları.
- Önce Çocuklar. (2010). *Ceza Sorumluluğunun Değerlendirmesi Rehberi*. Erişim adresi: http://cocukhaklari.barobirlik.org.tr/dokuman/egitimbasvuru_basvuru/ceza_sorumlulugunun.pdf
- Özbek, N. (2006). *Cumhuriyet Türkiye'sinde Sosyal Güvenlik ve Sosyal Politikalar*. İstanbul: Tarih Vakfı, Emeklilik Gözetim Merkezi.
- Özbek, N. (2013). *Osmanlı İmparatorluğunda Sosyal Devler* (5. b.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Özdemir, S. (2007). *Küreselleşme sürecinde refah devleti*. . İstanbul Ticaret Odası, Yayın No: 2007-57.
- Özden, Y. (2020). Sosyal Hizmetlerin Ekonomik Politik Eleştirisi. N. Küçükkaraca, K. Aydın, , H. Uğuroğlu, Ş. Doğan , & E. Erpak Demir (Ed.), *Küreselleşen Dünyada Sosyal Hizmetler, Sorunlar ve Çözümlerimiz (20-21 Aralık 2008)* içinde (s. 141-148). Ankara: Sağlık ve Sosyal Hizmet Emekçileri Sendikası.
- Özkazanç, A. (2005). Türkiye'nin Neo-Liberal Dönüşümü ve Liberal Düşünce. M. Yılmaz (Ed.), *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce (Cilt 7): Liberalizm* içinde (s. 634-657). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Page, R. (2011). Sosyal Demokrasi. P. Alcock, M. May ve K. Rowlingson (Ed.), *Sosyal Politika: Kuramlar ve Uygulamalar* içinde (B. Yıldırım, Çev., s. 108-117). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Palattiyil, G., Sidhva, D., Pawar , M., & Shajahan, P. (2019). Reclaiming international social work in the context of the Global Agenda for Social Work and Social Development: Some critical reflections. *International Social Work*, 62(3), 1043-1054.
- Payne, M. (2020). *Modern Sosyal Hizmet Kuramı*. (Ö. Gözen, Çev.) Ankara: Nika Yayınevi.
- Piketty, T. (2014). *Yirmi Birinci Yüzyılda Kapital*. (H. Koçak, Çev.) İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Reamer, F. G. (1983). Ethical Dilemmas in Social Work Practice. *Social Work*, 28(1), 31-35.
- Reamer, F. G. (1998). The Evolution of Social Work Ethics. *Social Work*, 43(6), 488-500.
- Richmond, M. E. (1917). *Social Diagnosis*. New York: Russell Sage Foundation. 12 24, 2018 tarihinde <https://socialwelfare.library.vcu.edu/social-work/richmond-mary/> adresinden alındı
- Rodrik, D. (2019). *Daha Adil, Daha Makul Bir Küresel Ekonomi Mümkün mü?* (A. E. Pilgir ve M. Tekçe, Çev.) İstanbul: Domingo.
- Sarıkaya, M. (2007). Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Bir Sosyal Hizmet Kurumu: Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 14(34), 321-338.

- Seller, E., Diego, C., & Fernandez, A. (2019). Impact of neo-liberalism in Spain: research from social work in relation to the public system of social services. *European Journal of Social Work*, 1-12. doi: 10.1080/13691457.2018.1529663
- Sert, G. (2012). *Vakalarla Türkiye’de Üreme Hakları*. İstanbul: İnsan Sağlığını Geliştirme Vakfı.
- Sewpaul, V., & Henrickson, M. (2019). The (r)evolution and decolonization of social work ethics: The Global Social Work Statement of Ethical Principles. *International Social Work*, 62(6), 1469-1481.
- Silavwe, G. (1995). The Need for a New Social Work Perspective in an African Setting: The Case of Social Casework in Zambia. *British Journal of Social Work*, 25, 71-84. Retrieved from <http://www.jstor.org/stable/23709610>
- Simmel, G. (2009). *Bireysellik ve Kültür*. (T. Birkan, Çev.) İstanbul: Metis Yayınları.
- Singer, P. (2015). *Pratik Etik*. (N. Çatlı, Çev.) İstanbul: İthaki Yayınları.
- Solty, I. (2020). Biyo-Ekonomik Pandemi ve Batılı İşçi Sınıfları. E. Ünal (Ed.), *Çivisi Çıkan Dünya* içinde (s. 86-104). İstanbul: Runik Kitap.
- Spicker, P. (2011). Stigma and social welfare. Aberdeen: Robert Gordon University. Ekim 15, 2021 tarihinde <http://openair.rgu.ac.uk> adresinden alındı
- Strier, R., & Feldman, G. (2018). Reengineering Social Work’s Political Passion: Policy Practice and Neo-Liberalism. *British Journal of Social Work*, 48(3), 751-768. doi: 10.1093/bjsw/bcx064
- Strier, R. (2019). Resisting Neoliberal Social Work Fragmentation: The Wall-to-Wall Alliance. *Social Work*, 64(4), 339-345.
- Szasz, T. (2007). *Deliliğin İmalatı*. (G. Genç, Çev.) İstanbul: Yerdeniz Yayınları.
- Talas, C. (1992). *Türkiye’nin Açıklamalı Sosyal Politika Tarihi*. İstanbul: Bilgi Yayınevi.
- Tanilli, S. (2014). *Uygurluk Tarihi* (30. b.). İstanbul: Cumhuriyet Kitapları.
- Thompson, N. (2013). *Kuram ve Uygulamada Sosyal Hizmeti Anlamak*. (B. Yıldırım, B. Hatiboğlu Eren, Ç. Öngen, E. Beydilli, G. Erükçü Akbaş, İ. B. Adıgüzel, . . . Ö. S. Özateş Gelmez, Çev.) Ankara: Dipnot Yayınları.
- Tomanbay, İ. (2012). *Sosyal Çalışma ve Sosyal Hizmetlerde Önce Kavram*. Ankara: Sabev Yayınları.
- Tomanbay, İ. (2016). Sözcükler Değişmeden Süreçler Değişemez: Meslekte Önce Kavram. (Ed.) P. Akkuş, & Ö. Başpınar Aktükün, *Sosyal Hizmet ve Öteki* içinde (2 b., s. 9-40). İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Tomlinson, J. (2004). *Küreselleşme ve Kültür*. (A. Eker, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Türkeri, M. (2017). *Etik Değer Açısından Eğitim, Siyaset, Kamu, Çalışma Hayatı ve Bilim* (2. b.). Antalya: Lotus Yayıncılık.
- Uluğtekin, S. (2016). Kanunla İhtilaf Halindeki Çocuklar. P. Akkuş ve Ö. Başpınar Aktükün (Ed.), *Sosyal Hizmet ve Öteki* içinde (2. b., s. 193-223). İstanbul: Bağlam Yayınları.

- Walker, C. ve Walker, A. (2015). Sosyal Politika, Yoksulluk ve Sosyal Hizmet. R. Adams, L. Dominelli ve M. Payne (Ed.), *Sosyal Hizmet, Temel Alanlar ve Eleştirel Tartışmalar* içinde (M. Sever, Çev., s. 111-125). Ankara: Nika Yayınları.
- Wulfekühler, H., & Rhodes, M. (2018). Meticulous Thoughtfulness: Cultivating Practical Wisdom in Social Work. *Ethics and Social Welfare*, 12(4), 330–347.
- Yanardağ, U. (2020). Siyaset ve Sosyal Çalışma İlişkisini Türkiye İçin Düşünmek. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 31(1), 261-278.
- Yıldırım, B. ve Şahin, F. (2019). Esping-Andersen'in Refah Devleti Sınıflandırması ve Makro Sosyal Hizmet Uygulamaları Temelinde Türkiye'nin Konumu. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 11(8), 2525-2554.
- Yılmaz, Z. (2012). *Yoksulları Ne Yapmalı?* Ankara: Dipnot Yayınları.
- Yip, K. S. (2004). A Chinese cultural critique of the global qualifying standards for social work education. *Social Work Education*, 23(5), 597-612. doi:10.1080/0261547042000252316
- Yücesan Özdemir, G. ve Özdemir, A. M. (2008). *Sermayenin Adaleti*. Ankara: Dipnot Yayınları.
- Zastrow, C. (2013). *Sosyal Hizmete Giriş*. (D. Baran Çiftçi, A. Aykara ve E. Yıldırım, Çev.) Ankara: Nika Yayınları.
- Zizek, S. (2020). Gözetlemek ve Cezalandırmak mı? Evet, Lütfen! E. Ünal (Ed.), *Çivisi Çıkan Dünya* içinde (s. 17-29). İstanbul: Runik Kitap.
- Zubaroğlu-Yanardağ, M. (2020). Sosyal Hizmet Mesleki Uygulamalarında Müracaatçılara Karşı Etik Sorumluluklar ve Etik Karar Verme Süreci. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 31(3), 1201-1226.